

Poštovní muzeum a jeho sbírkotvorná činnost v letech 1939–1970¹

/ Jan Kramář /

Období 1939–1944:

Dějiny pošty jako nástroj nacistické propagandy

Když došlo koncem září 1938 k podpisu Mnichovské dohody a následně k odtržení rozsáhlých pohraničních území, nezůstala z toho plynoucích neblahých důsledků ušetřena ani československá poštovní správa. Události nabraly rychlý spád. Již 13. října přešla působnost ministerstva pošt a telegrafů ve věcech slovenských na ministra dopravy pro Slovensko v Bratislavě a 4. listopadu bylo zrušeno samostatné československé ministerstvo pošt a telegrafů a spolu s ministerstvem železnic bylo sloučeno s ministerstvem dopravy. Den po okupaci okleštěného a poníženého státu byl 16. března 1939 vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Poštovní záležitosti zůstaly v agendě jeho ministerstva dopravy až do listopadu 1942, kdy přešly pod nově zřízené ministerstvo dopravy a techniky. Neutěšené poměry se přirozeně odrazily i v každodenní činnosti Poštovního muzea.

Z Poštovního muzea se stal – podobně jako v případě jiných kulturních institucí – nástroj německé propagandy. Vnější projevem byla jeho nucená spolupráce s různými osvětovými spolky, jejichž činnost se v některých případech zakládala na národnostních a rasových předsudcích. K nim mj. patřila Národní arijská kulturní jednota se sídlem v Praze², která požádala 13. listopadu 1939 o zařazení do seznamu stálých návštěvníků muzea; žádosti se ještě na konci téhož měsíce vyhovělo.² Většina spolků a institucí však i nadále prohlídku muzea chápala jako osvětu v oboru historie poštovníctví a filatelie bez známky povýšenosti či dokonce národnostní nesnášenlivosti.

1 Studie navazuje na předchozí studii s názvem Poštovní muzeum a jeho sbírkotvorná činnost v letech 1918–1938. *Paginae historiae* 16, 2008, s. 213–272.

2 Šlo o české antisemitské hnutí, jehož předsedou byl advokát z Dolních Kralovic JUDr. Stanislav Babický. Kladlo si za cíl eliminaci Židů v české společnosti.

Skupinové návštěvy muzea patřily tedy i v období protektorátu mezi vyhledávané odpočinkové aktivity.

Častými se staly dotazy občanů německé národnosti na vyhledání archivních dokumentů genealogické povahy. Tak například 27. února 1940 zaslal Archiv ministerstva vnitra do Poštovního muzea žádost Arnulfa Khull-Kholwalda ze Štýrského Hradce, jehož předci byli v první polovině 18. století poštmistry v Košicích u Tábora. Hledal doklady potvrzující povýšení rodu do šlechtického stavu; ty se však zaměstnancům Poštovního muzea nepodařilo nalézt.³ O dva roky později vznesl požadavek na vyhledání svého předka Franze Weigla, který měl být koncem 18. a počátkem 19. století činný u vrchního poštovního úřadu v Praze, velitel uniformované policie v Kladně Julius Weigl. Zda byl údaj potvrzen či vyvrácen však z úředního zápisu nevyplývá.⁴ Podobných dotazů přišlo do muzea během okupace více a jejich vyřizováním se zabýval ředitel muzea Alois Lustig.

Ve zcela novém postavení se ocitlo pražské poštovní muzeum vůči říšskému poštovnímu muzeu (Reichspostmuseum) v Berlíně a jeho vídeňské pobočce. Zástupci říšského ministerstva pošt a berlínského poštovního muzea ho navštívili v roce 1941, aby zde předběžně projednali s ředitelem Lustigem předání úplného souboru říšských poštovních cenin vydaných od roku 1933.⁵ Protože tento dar nebylo možno odmítnout, vypracovalo Poštovní muzeum žádost o nabídnuté poštovní ceniny a adresovalo ji říšskému protektoratu pro Čechy a Moravu s tím, že má pro ně připraveno osm pultových vitrín se stejným počtem rámových nástavců a jedenáct nástěnných rámu. Kancelář říšského protektora v písemné odpovědi z 19. listopadu sdělila, že záležitost projedná.⁶ Známky a ostatní druhy říšských cenin byly zaslány až koncem ledna 1943⁷ a vzápětí instalovány do zcela nové – k tomu účelu upravené – místnosti.⁸

3 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 14 681-odd. B/1-40, Khull-Kholwald, povýšení do šlechtického stavu.

4 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. P 1523/Präs-42, Julius Weigl, Angabe von Familiendaten.

5 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 46 336-odd. B/1-41, říšské známky pro Poštovní muzeum v Praze.

6 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 53 107-odd. B/1-41, říšské známky pro Poštovní muzeum v Praze.

7 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 98/Präs-43, Sonderschau deutscher Postwertzeichen in Postmuseum in Prag. Celkem se jednalo o 462 poštovních známek ve čtyřblocích a 54 příležitostných dopisnic.

8 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 38 480-odd. B/1-41, sbírka známek Poštovního muzea.

Podobné vztahy byly navázány s pobočkou říšského poštovního muzea ve Vídni. Také její vedoucí, poštovní rada Erhard Riedl, navštívil Prahu, aby se obeznámil se sbírkami. V průběhu návštěvy projevil zájem o zapůjčení některých obrazů, aby se podle nich mohly zhotovit kopie pro vídeňské muzeum. Kromě toho byly do Vídně na žádost říšského protektora zapůjčeny i další předměty, například kameninový džbán s postiliónem, tři fotografie Karlových Varů s poštovní tematikou, rytina prvního rakouského parníku, jeden kamenotisk Arcivévoda Johann von Österreich během cesty a dva dřevořezy. Na oplátku byly pražskému muzeu zapůjčeny obrazové album vídeňského poštovního muzea a dva výpisy z regist zpracovaných poštovním radou Riedlem⁹, později pak dvě barevné litografie s vyobrazením postiliónských stejnokrojů z roku 1850.¹⁰

V podobném duchu byla navázána spolupráce s poštovním archívem (dříve Archivem Ministerstva pošt a telegrafů) s tím rozdílem, že důsledky z toho plynoucí byly daleko závažnější. Německá správa totiž již krátce po okupaci oživila otázku poválečné spisové rozluky. Základním dokumentem k jejímu přehodnocení se stala Směrnice pro odezdání a používání archiválií, které přicházejí v úvahu pro Německou říši a jsou nyní uloženy v protektorátě Čechy a Morava z 8. srpna 1939. Směrnice byla záhy potvrzena usnesením protektorátní vlády z 9. listopadu téhož roku, čímž byla prakticky anulována spisová rozluka z dvacátých let a vytvořen právní rámec pro provedení nové spisové rozluky s Rakouskem. Její organizaci převzala Německá spisová komise, zřízená při Úřadu říšského protektora, dále spisová komise při ministerstvu vnitra v Praze a některé další instituce. Kromě toho byla v červenci 1939 ustavena Německá archivní komise pro otázku rozluky s územím Rakouska jako součástí říše, do jejíhož čela byl jmenován ředitel Státního archivu ve Vídni. Komise zahájila práce směřující k obnovení stavu v rakouských archivech před uzavřením tzv. Pražské úmluvy z května 1920.¹¹ Výsledkem její činnosti byl výnos říšského ministra vnitra ze 6. února 1940 o vrácení archiválií, převzatých bývalou ČSR z Vídně.

9 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 7312-odd. B/1-42, zapůjčení předmětů z Poštovního muzea.

10 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 45 196-odd. III/1-42, vrácení zapůjčených předmětů.

11 K tomu podrobněji viz Opočenský, Jan: Archivní úmluva RČS s republikou Rakouskou. Časopis archivní školy I, 1923, s. 103.

V souvislosti s tímto výnosem se komise přejmenovala na Stálou archivní komisi protektorátu Čechy a Morava a v letech 1940–1944 soustřeďovala a zajišťovala přejímání spisového materiálu z českých archivů. Spisy tzv. vídeňských fondů byly v uvedeném období převáženy zpět do Vídně. Již v roce 1940 šlo například o spisy rakouského ministerstva zahraničních věcí, prezidia ministerské rady nebo ministerstva obchodu, do jehož kompetence spadal také poštovní, telegrafní a telefonní provoz. Touto cestou se do někdejšího hlavního města mocnářství vrátilo 220 000 spisů, mezi nimi i Stará poštovní akta z let 1526–1764 a Paarská poštovní akta z let 1783–1812, která svého času získal první ředitel Poštovního muzea Václav Dragoun během obtížných jednání. Poštovní archiv byl tímto jednostranným aktem ochuzen o nejstarší listinnou dokumentaci k historii poštovníctví v Českých zemích a v Praze zůstal patrně jen spisový materiál z období první republiky.¹²

K podobnému zásahu naštěstí nedošlo v případě sbírkových předmětů muzea a naopak pokračovaly odvozy vyřazených přístrojů a zařízení z prostředí protektorátního poštovního, telegrafního, telefonního a radiokomunikačního provozu. V červenci 1939 obdrželo muzeum 44 přístrojů a součástek z radiostanice v Poděbradech.¹³ O dva měsíce později dorazily přístroje a modely, které předtím byly součástí rozhlasové stanice v Liblicích. Mezi novými exponáty budil souhlasnou pozornost 6,4 m dlouhý model vysílací antifadingové antény, který byl po převozu umístěn v technickém oddělení.¹⁴ Koncem září předala společnost Radiojournal do sbírky Poštovního muzea různé přístroje a součástky z oboru rozhlasové techniky. Šlo o dva tahové izolátory, mikrofon, vlnoměr, mapu ČSR s vyznačenou hustotou posluchačů v roce 1934 a 5 metrů vysoký model anténního stožáru. Také tyto předměty byly vzápětí po převzetí zapsány do knihy přírůstků a vystaveny v technickém oddělení.¹⁵ Skutečný unikát poskytl Poštovní technický zkušební ústav v lednu 1941. Šlo o radiotelegrafní přístroj typu Huth o výkonu 250 W, původně umístěný v první vysílací rozhlasové sta-

12 Špiritová, Alexandra: Spisové rozluky s Rakouskem. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930). Praha 2007, s. 121–122.

13 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 62 738-odd. B/1-39, účet firmy Karel Holan na 547,10 Kč za převoz radiopřístrojů z Poděbrad.

14 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 1295-odd. B/1-39, účet firmy J. Křížta na K 180,- a A. Müller na Kč 147,-.

15 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 2447-odd. B/1-39, odvod vyřazených technických předmětů z Radiojournalu do Poštovního muzea.

nici v Praze na Vinohradech.¹⁶ Tento druh přístrojů však podléhal přísné kontrole, jak o tom svědčí dopis ministerstva dopravy z 29. prosince 1939, jímž oddělení D/2 uložilo Poštovnímu muzeu vypracovat seznam všech vysílacích zařízení, nacházejících se v jeho prostorách, a to i tehdy, pokud měla minimální výkon nebo nebyla provozuschopná. Nařízení tvořilo součást celoprotektorátní evidence, která měla podchytit počet a rozmístění přístrojů, které by mohly být zneužity pro odbojovou činnost. Muzeum nahlásilo jedenáct vysílačů různého typu a původu.¹⁷

Pro poznání dějin pošty a cestování byl důležitý dar Karla Maadera, potomka staré obchodnické rodiny z Prahy a Litoměřic. V říjnu 1943 totiž věnoval Poštovnímu muzeu dvanáct předmětů, z nichž lze pro představu uvést průvodní list z roku 1784 pro obchodníka s tabákem Vinzenze Maadera, smlouvu o poštovní přepravě mezi Rakouskem a Tureckem, řecké pasy z roku 1786, domovský list Franze Ignaze Maadera z roku 1852, jeho cestovní necesér nebo rakouský cestovní pas Vinzenze Maadera z roku 1865.¹⁸ Tento přírůstek však byl za okupace výjimkou, protože doba nepřála větším akvizicím. Nově tedy přibýly spíše jednotlivé položky než soubory. Šlo např. o fotografie poštovních úředníků a budov, poštovní knížky, olejomalbu vrchního poštovního správce v Kolíně Franze Brosche nebo kord s mosazným jílcem vykládaným perletí vrchního účetního rady Antona Totzauera ze 2. poloviny 19. století.

K neradostným záležitostem patřila povinná změna expozice poštovních známek v bývalém klášteře beuronských benediktinek v Praze na Smíchově. Československé známky byly průběžně odstraňovány a nahradily je známky nové – protektorátní.¹⁹ Týkalo se to zejména známek s portréty prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše. Také padělky jubilejních známek z roku 1923 s portrétem prezidenta Masaryka v hodnotách 50, 200 a 300 h a padělky aršíků Kde domov můj? z roku 1934 v hodnotách 1 a 2 Kč musely být v únoru 1940 ihned uschovány v trezoru, aby je

16 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 55 150-odd. B/1-40, vysílací stanice Huth z Vinohrad do Poštovního muzea. Vysílací souprava zahájila zkušební provoz již 12. ledna 1922 v budově poštovního úřadu v Moravské ulici v Praze.

17 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, 7011/1940, seznam všech vysílacích zařízení.

18 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. Präs-c-1290-1, Bestätigung des Empfangs und Dankschreiben.

19 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. P 6281-odd. B/1-42, sbírka známek Poštovního muzea.

veřejnost nemohla spatřit.²⁰ Změny nastaly i ve způsobu prezentace poštovních známek, které byly až dosud vystavovány v celých arších. Počínaje druhou polovinou roku 1941 zůstaly v arších jen některé známky a ostatní byly kvůli úspoře místa a také z bezpečnostních důvodů vystaveny pouze ve dvoupáskách.²¹

Navzdory úpravám, které měly zajistit zvýšenou bezpečnost, bylo na počátku června 1943 odcizeno osmnáct kusů známek emise VIII. všesokolský slet v Praze 1926. Konkrétně se ztratilo po šesti kusech hodnot 100, 200 a 300 h. Krádež byla podle policejního protokolu provedena pravděpodobně v neděli 6. června mezi 10 a 11 hodinou dopolední v oddělení poštovních známek. Tehdy konal dozorcí službu vrchní montér Alois Hesoun, k terý krádež nahlásil o den později řediteli Lustigovi. Zdali bylo vyšetřování krádeže úspěšné či nikoli však z archivních materiálů nevyplývá. Každopádně šlo o první známý případ krádeže exponátu v historii pražského Poštovního muzea.²²

Vedle sbírkotvorné činnosti a dílčích změn v uspořádání stálé expozice se Poštovní muzeum pravidelně podílelo na přípravě externích výstav, pořádaných protektorátní poštovní správou. Největší pozornost na sebe v tomto ohledu poutal rok 1940, na nějž připadlo sté výročí vydání první poštovní známky světa – britské Black Penny s portrétem královny Viktorie. V tomto jubilejním roce spolupracovala poštovní správa na osmi výstavních akcích v Praze, Horažďovicích, Pardubicích a Josefově.²³ Nejvýznamnější byla nepochybně výstava Poštovní známka 1840–1940, která se uskutečnila od 20. listopadu 1940 do 1. ledna 1941 v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze. Pořadatelem na tehdejší dobu velkolepé výstavy bylo Kuratorium Umělecko-průmyslového muzea Obchodní a živnostenské komory v Praze spolu s Klubem českých filatelistů. Oficiální expozice poštovní správy představila širokou nabídku exponátů, mezi nimiž byly zastoupeny reprodukce uměleckých návrhů a předloh pro rytce, původní návrhy na poštovní známky, detailní zvětšeniny známek, příležitostná poštovní razítka, poštovní dopisnice s přitiskem, rytecké náčiní apod. Obsaženy byly i ukázky výro-

20 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. 12079-odd. B/1-40, padělky poštovních známek.

21 NA, fond MPT, kart. 2391, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. P 38 480-odd. B/1-41, sbírka známek Poštovního muzea.

22 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. P 447/Präs-43, Meldung über den Verlust von Postwertzeichen im Postmuseum.

23 Kalibera, J.: Naše výstavy 1940. In: Naše pošta 10, 1940, roč. XXII, s. 205–206.

by poštovních známek ocelotiskem, neotypií a knihtiskem.²⁴ Součástí výstavy byl také interiér poštovního úřadu z doby kolem roku 1840, jehož zařízení zapůjčilo Poštovní muzeum a Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze.²⁵

V následujícím období se počet externích výstavních akcí snižoval, a po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v květnu 1942 tyto kulturní aktivity zcela ustaly. Tak v roce 1941 se poštovní správa zúčastnila ještě šesti výstav, z toho byly čtyři ryze filatelistické a dvě kombinovaly techniku a telekomunikace. Obsahově byla nejvýznamnější Pošta v dopravě a technice v rámci podzimního Pražského vzorkového veletrhu (PVV), který se konal ve dnech 7. – 14. září 1941 na bubenečském výstavišti.²⁶ Další se uskutečnily v Benešově, Mělníku, Písku, Slatiňanech a Turnově, přičemž jejich význam byl spíše lokální.²⁷ Poslední výstava, které se zúčastnila protektorátní poštovní správa, se konala ve dnech 12. dubna – 3. května 1942 v hotelu Viktoria ve Zlíně. Shodou okolností byla pojmenována stejným názvem jako předcházející výstava na podzimních PVV.²⁸

Tlak okupační správy na instituce muzejního charakteru vyvrcholil 22. srpna 1944, kdy vyšlo nařízení ministerstva školství, jímž byla v rámci totálního nasazení zastavena činnost vlastivědných a menších městských muzeí. Poštovní muzeum se pro veřejnost uzavřelo počínaje 1. zářím 1944.²⁹ Veškeré sbírky byly narychlo zabaleny a uloženy bez ohledu na jejich systematické členění. Značná část vitrín byla rozvezena do různých skladů v Praze i mimo její obvod. Výstavní sály a úřadovny byly zabráný pro jiné provozní služebny, takže na konci války zbyly Poštovnímu muzeu pouze dvě místnosti (karosárna a bývalý refektář), v nichž byly soustředěny sbírkové předměty.³⁰

24 Ševčík, B.: Jubilejní výstava „Poštovní známka 1840–1940“ (*Pokračování*). In: Český filatelista 24, 1941, roč. 46, s. 393.

25 Ševčík, B.: Jubilejní výstava „Poštovní známka 1840–1940“ (*Pokračování*). In: Český filatelista 7, 1941, roč. 46, s. 121.

26 Pošta v dopravě a technice. In: Naše pošta 7, 1941, roč. XXIII, s. 168.

27 Poštovní výstavy v roce 1941. In: Naše pošta 10, 1941, roč. XXIII, s. 240–241.

28 Poštovní výstava ve Zlíně. In: Český filatelista 6, 1942, roč. 47, s. 88.

29 NA, fond MPT, kart. 2392, inv. č. 1696, sign. XXXII, č.j. Präs-c-1290-1, Monatsabrechnung des Postmuseum für November 1943 - November 1944.

30 PM, fond PM-dok, sign. II/E, Poštovní muzeum a archiv (pro výroční zprávu Československé pošty).

*Období 1945–1964:**Obnovení činnosti a nová orientace*

Ve vládě ustavené 4. dubna 1945 v Košicích bylo zastoupeno rovněž ministerstvo pošt, v jehož čele stanul zástupce lidové strany František Hála. Ministerstvo víceméně navázalo na předválečnou činnost MPT a bylo pod něj začleněno i Poštovní muzeum. V rámci nové organizace ministerstva, platné od 10. září 1945, bylo přiděleno pod oddělení P/4 (věci informační a propagační služby), které podléhalo prezidiálnímu odboru. Přednostou tohoto oddělení byl jmenován odborový rada JUDr. Josef Kalibera, který spolupracoval s Poštovním muzeem na přípravě expozic a externích výstav již od druhé poloviny 20. let.³¹ O Kaliberovi lze bez nadsázky říci, že patřil ke generaci schopných prvorepublikových úředníků. Narodil se 3. září 1900 v Jilemnici a krátce po dokončení střední školy nastoupil v roce 1919 jako poštovní praktikant na ministerstvo pošt a telegrafů. O šest let později absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, což nastartovalo jeho rychlý kariérní postup. Z poštovního koncipisty se brzy vypracoval na vrchního poštovního komisaře a v pouhých pětatřiceti letech byl povýšen do hodnosti odborového rady. Za okupace se aktivně zapojil do odboje a po atentátu na Heydricha byl spolu se svou ženou, později popravenou, zatčen.³² Jeho úspěšnou pracovní dráhu ukončilo až převzetí moci komunisty v únoru 1948. Jako vysoce postavený a k novému režimu nelояální poštovní úředník byl „dán mimo službu“ ihned při první čistce na začátku března téhož roku.³³

Činnost muzea byla sice formálně obnovena, ale prakticky se potýkalo s řadou problémů. Nejzávažnější byla asi personální situace, protože po skončení války musel odejít ředitel Alois Lustig i poštovní asistentka Berta Vaclíková. Na základě tradované verze to mělo souviset s jeho protičeským chováním během okupace. Ve skutečnosti se však jeho jméno neobjevuje ani ve fondu Malý dekret, který obsahuje trestní nálezy osob vyšetřovaných Trestní komisí vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru (ÚNV) hl. města Prahy podle dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. (uložen v Archivu hl. města Prahy), ani v seznamech lidí souzených mimořádnými lidovými soudy na základě tzv. velkého retribučního dekretu

31 NA, fond. MPOšt, kart. 21, návrh č. II legislativního referátu o prozatímní organizaci ministerstva pošt.

32 NA, fond Mpošt, kart. 21, čj. P/1-8120-OB, návrh na jmenování JUDr. Josefa Kalibery.

33 Na českoslov. poštách se také čistilo. In: Spoj 5, 1948, s. 5.

(uloženy v SOA Praha). Bezvýsledně skončilo také pátrání ve fondu poválečného Ministerstva pošt (Mpost) v Národním archivu, kde jsou uloženy mj. spisy Vrchní očištné komise pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. Důvody Lustigova odchodu tak zřejmě spočívaly v jeho členství ve fašistické organizaci Vlajka, kam prokazatelně podal přihlášku 1. července 1939. Z neznámých příčin však nesetřval dlouho, a již 10. dubna 1941 vrátil legitimaci.³⁴ Krátce na to se jeho jméno objevilo v organizační struktuře Národní obce fašistické, datované 20. dubna 1941. Zde měl zastávat funkci referenta propagandy a tisku. Zda šlo o jednu a týž osobu však nebylo jasné ani po skončení války, kdy proti němu bylo zahájeno trestní stíhání. Z vyšetřovacích spisů v každém případě vyplývá, že jakoukoliv činnost ve zmíněných organizacích vehementně popíral. Odsouzen patrně nikdy nebyl, i když byl podán návrh na trestní řízení podle výše uvedeného dekretu č. 138/1945 Sb. O jeho dalším životě je známo pouze to, že žil v Praze na Smíchově a jako penzista pobíral dosti vysoký důchod, který v roce 1946 činil 3 500,- Kč.³⁵

Trochu odlišného prohřešku se dopustila Berta Vaclíková, která však byla nejen trestně stíhána, ale i souzena. Za války se přihlásila k německé národnosti a začala se psát jako Berta Vaclík, Watzlik nebo Wazlik.³⁶ Za to byla 21. října 1948 podle § 1, odst. 1 dekretu prezidenta republiky z 27. října 1945 č. 138 Sb. uznána vinnou a trestní komisí odsouzena k peněžitě pokutě 110 000 Kč nebo náhradnímu trestu vězení v délce jednoho měsíce.³⁷ Co si zvolila a jaký byl její další osud, z pramenů nevyplývá.

Poštovní muzeum se tak prakticky ze dne na den ocitlo v situaci, kdy nemělo žádné odborné pracovníky, čímž byla silně narušena kontinuita jeho činnosti. Novým vedoucím byl jmenován vrchní poštovní tajemník Václav Čuban, jemuž pomáhal kancelářský zřízenec Josef Pohnán – jediný předválečný pracovník muzea. Čuban se narodil 21. září 1900 na Smíchově³⁸ a k poštovní správě nastoupil 30. května 1922. Od 28. května následujícího

34 ABS, kartotéka Vlajky, členská přihláška Aloise Vojtěcha Lustiga z 1. 7. 1939.

35 ABS, fond Zemský odbor bezpečnosti, sign. 315-16-51/1-16, Alois Lustig; NA, fond Prezidium ministerstva vnitra, sign. 225-1240-2/25; Policejní ředitelství II – Zpravodajská ústředna při policejním ředitelství, sign. 200-382-27; Hála František, msgre., sign. 10-1/183/5-5 a Policejní ředitelství Praha II, sign. 42/L-39/23, Alois Lustig.

36 Pořadník úředníků protektorátní pošty Čech a Moravy, Ministerstvo dopravy (poštovní správa), Praha 1940, s. 9. Telefonní seznam Ministerstva dopravy v Praze (Železniční a poštovní správa), Praha 1941, s. 60.

37 AHMP, fond „Malý dekret“, sign. 36-31095, Berta Watzliková – trestní nález z 21. 10. 1948.

38 NA, fond PR Praha II – všeobecná spisovna 1941–50, karton 1404, sign. C 1483/15 Čuban Václav.

roku působil jako praktikant u poštovního úřadu Praha 1 a od 1. listopadu 1930 se stal tajemníkem na MPT v Praze.³⁹ Jeho příchod do vedení muzea souvisel s činností v propagaci předválečného MPT. Zde se bezpochyby dobře seznámil nejen s Kaliberou, ale i se zaměstnanci Poštovního muzea. Jako amatérský výtvarník dokonce vytvořil některé plakáty, propagující služby Československé pošty. Obměna ředitele však nevedla, a za tehdejších podmínek ani vést nemohla, k rychlému zlepšení neutřeseného stavu muzea. Nový vedoucí totiž pracoval v úřadovně v Praze-Dejvicích a na muzejní práci mu nezbývalo mnoho času. Jeho činnost se tak omezila na pořádání uskladněných sbírek, které shodou příznivých okolností neutrpěly během okupace prakticky žádné škody.⁴⁰

Daleko horší byla situace se spisovým materiálem z různých institucí, včetně postálí, který byl ze země vyvezen na základě činnosti Německé archivní komise. Kvůli snaze o jeho rychlé vrácení byl již v srpnu 1945 vyhotoven Soupis zavlčeného, zničeného nebo poškozeného majetku za nacistické okupace. Své pohledávky do tohoto soupisu přihlašovaly jednotlivé archivy i další instituce, které měly ve správě fondy ze spisové rozluky. K vyřešení této otázky byla v Londýně ustavena mezinárodní Komise pro ochranu a restituci kulturního majetku. Pro přípravu podkladů k její práci si zúčastněné státy ustavily vlastní komise. Při ministerstvu zahraničních věcí v Praze byl v září ustaven Sbor pro otázky spojené s restitucí kulturního majetku. Jeho první schůze se konala 18. září 1945 a přizváni byli i zástupci předních českých archivů. Přípravné práce vyvrcholily v listopadu a prosinci na konferenci o reparacích v Paříži. Rezoluce z konference se v bodě 1d zabývala i předměty umělecké, historické a vědecké povahy, uloupenými nepřitelem. Doporučila jejich vrácení nebo nahrazení rovnocennými předměty. Pod pojem historické předměty byly zahrnuty i archiválie.

Na základě uzavřené mírové smlouvy s Rakouskem a rezoluce konference v Paříži probíhala v první polovině roku 1946 jednání mezi ČSR a Rakouskem o restitučním řešení. Výsledkem byla úmluva z 20. září 1946 o archivním a spisovém materiálu, odvezeném po násilné okupaci Rakouska a Československa z území obou států. Dohoda byla založena na vzájem-

39 Pořadník úřednictva poštovní a telegrafní správy Republiky československé na rok 1924. Praha 1924, oddíl ŘPT Praha, s. 49; Pořadník úřednictva poštovní a telegrafní správy Republiky československé na rok 1938. MPT, Praha 1938, oddíl MPT, s. 5.

40 PM, fond PM-dok, sign. II/E, Poštovní museum a archiv (pro výroční zprávu Československé pošty).

né povinnosti vrátit odvezené hodnoty a vstoupila v platnost 8. října 1946. Vládním usnesením ze 17. prosince 1946 byla jejím provedením ze strany ČSR pověřena Úřadovna ústřední reparační a restituční komise v Praze. Převoz spisového materiálu do ČSR se však protahoval a uskutečnil se až v letech 1949–1950, čímž byla dokončena tzv. druhá spisová rozlučka s Rakouskem. Zpět se vrátily také archiválie poštovní sekce rakouského ministerstva obchodu, Stará poštovní akta z let 1526–1764 a Paarská poštovní akta z let 1783–1812.⁴¹

Souběžně s úspěšným jednáním o navrácení archivních fondů z Rakouska se pomalu zlepšovala situace i v Poštovním muzeu. Sbírkové předměty byly nhrubo uspořádány a inventář revidován. Práce však narušovalo stěhování muzejních depozitářů, vynucené okamžitou potřebou prostor bývalého kláštera beuronských benediktinek v Praze na Smíchově pro jiné provozní služebny. Teprve koncem roku 1946 zde získalo muzeum vlastní kancelář a dva sály určené pro instalaci muzejní sbírky. Za této situace byl Václav Čuban zcela uvolněn vedoucím informačního a propagačního oddělení Kaliberou pro přípravné práce, směřující k obnově expozice, a 4. března 1947 se sem přestěhoval do nové úřadovny.⁴² Dne 19. května 1947 se konečně podařilo v bývalé kapitulní síni kláštera zpřístupnit sbírku historických dopravních prostředků a sbírku listin a předmětů z dějin poštovníctví.⁴³

K dalšímu rozšíření expozice došlo v souvislosti s blížícím se XI. všesokolským sletem v roce 1948. Již od počátku roku proto muzeum připravovalo novou výstavu předválečných československých poštovních známek a dopisnic, sestavenou ze starých materiálů, používaných poštovní správou před vypuknutím druhé světové války. Jelikož v původním sále známkové expozice se nyní nalézal sklad úřadu telefonních ústředen, byl pro ni uvolněn přednáškový sál v prvním patře. Bez potíží se neobešla ani instalace expozice telekomunikačních přístrojů v přízemní dvoraně, sloužící do té doby jako skladiště starého nábytku. Oba nové sály byly zpřístupněny v červnu 1948, před zahájením hlavních sletových slavností, ale ne nadlouho. Již v září muselo Poštovní muzeum vyklidit přednáškový sál a ke konci roku i dvoranu, a jako náhradu za ně mu byly přislíbeny místnosti

41 Špiritová, A.: Spisové rozlučky s Rakouskem. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930). Praha 2007, s. 122–123.

42 NA, fond MPost, kart. 22, čj. P/8120-5: 150/pres-1948, úkoly oddělení P/4 se zřetelem k jeho personální situaci (15. 4. 1947).

43 Tamtéž.

v budově bývalé Všeobecné družstevní banky v ulici Politických vězňů.⁴⁴ Zde v souvislosti s plánovanou mezinárodní výstavou poštovních známek v Praze měla vzniknout expozice československé známkové tvorby. Pořadatelství mezinárodní výstavy však bylo z politických důvodů nakonec přiděleno Velké Británii. Navzdory tomu se v Obecním domě a v domě U Hybernů konala narychlo připravená Celostátní výstava poštovních známek Praha 1950 (28. 10. – 5. 11.), na níž se poprvé představila budoucí podoba filatelistické expozice Poštovního muzea.⁴⁵ Prostory v ulici Politických vězňů nakonec posloužily pouze jako přechodný depozitář pro muzejní sbírku tiskových desek, válců, molet apod., která se po dokončení úprav místností v bývalém klášteře beuronských benediktinek v březnu – červnu 1952 opět navrátila na své původní místo.⁴⁶

Do činnosti Poštovního muzea již tehdy zasáhl neblahý vliv únorových událostí 1948, které v následujícím roce přinesly zásadní změny v organizaci a řízení poštovní správy a bezprostředně ovlivnily příští směřování muzea. Prvním výrazným projevem se stalo znárodnění dosavadního státního podniku Československá pošta k 1. červenci 1949. V jeho důsledku došlo k úpravě organizačního členění a působnosti ministerstva pošt. Poštovní muzeum se stalo součástí oddělení A/1 (poštovní), které spadalo pod odbor A (všeobecně politický).⁴⁷ Další reorganizace byla vyhlášena s účinností od 1. března 1950. Hlavním cílem bylo sloučení Ústředního ředitelství Československé pošty s ministerstvem pošt a odstranění duplicity řízení, kontroly a plánování. Podle nového organizačního členění bylo Poštovní muzeum přiděleno k odboru M (všeobecně správní), respektive oddělení M/1 (pošta), jež vedl vrchní odborový rada Bohumil Sak.⁴⁸ Změny však pokračovaly i v roce 1951. Dne 15. května nastala na ministerstvu dílčí, ale pro muzeum zásadní, reorganizace. Zatímco Poštovní muzeum zůstalo podřízeno přednostovi oddělení M/1 (plán a organizace), jímž byl jmenován vrchní účetní tajemník František Bareš, péče o sbírky poštovní pova-

44 PM, fond PM-dok, sign. II/D, Poštovní museum a archiv (pro výroční zprávu Československé pošty 1948). Tamtéž, stručný nástin dějin čs. poštovního muzea v Praze.

45 K tomu Expozice československé pošty. In: Československá filatelie 20, 1950, roč. VI., s. 307–308.

46 PM, fond PM-dok, sign. II/E, korespondence PM s ministerstvem spojů, hlášení ředitele M. Huška z 3. 11. 1952 o splněných a plánovaných úkolech v evidenci filatelistického materiálu.

47 NA, fond MPOšt, kart. 58, j.zn. Org. -1200-0: 226 00, nová organizace Československé pošty.

48 NA, fond MPOšt, kart. 58, j.zn. B/1 -1210-0: 960/50, organizace ministerstva pošt a ústředního ředitelství ČSP.

hy náležela pod oddělení P/1 (pošta), o sbírky technické pod oddělení P/2 (telekomunikace) a o sbírky poštovních cenin referátu Zn (známkovému).⁴⁹

Chod muzea negativně ovlivnily nejen organizační zmatky, ale především politické poměry, které na dlouhou dobu určily, komu, za jakých podmínek a pro jaké účely bude Poštovní muzeum sloužit. Z připravované expozice známek se v krátkém čase stal ideologický nástroj, který měl hrát důležitou roli v kulturně-osvětové činnosti poštovní správy. Naplno se to projevilo v článku Ervína Hirsche s názvem *Filatelistické muzeum* z počátku února 1950. Hirsch v něm na jedné straně ostře kritizoval předválečnou expozici a její tvůrce, na druhé straně nastínil zcela nové „filatelistické“ pojetí expozice, které mělo sloužit především filatelistům a jejich potřebám. Z obsahu článku jasně vyplývalo, že historie poštovníctví má být odsunuta na vedlejší kolej a přednost má dostat filatelie. Sice se zde ještě přímo nepsalo o likvidaci trojrozměrných sbírkových předmětů, ale z kontextu bylo patrné, že filatelie má jednoznačnou podporu nejvyšších kruhů ministerstva pošt včetně ministra Aloise Neumana. Konečně sám Hirsch s nadšením napsal, že pošta „... poskytuje filatelistům jedinečnou příležitost, aby si vytvořili své vzorné muzeum, jehož uskutečnění by bylo důstojným a nadčasovým výrazem práce pro celek.“⁵⁰

Nový postoj poštovní správy přinesl i několik pozitivních skutečností, vztahujících se ovšem pouze ke známkovým sbírkám. Muzeum mělo především katalogizovat veškeré sbírkové předměty, týkající se československých známek a známkové tvorby, a sestavit z nich vzornou sbírku a několik speciálních studijních sbírek. Počítalo se také s vytvořením úplné kolekce evropských známek z let 1918–1949, ukázek klasických evropských a zámořských známek a celin ze všech koutů světa. Pro prezentaci utříděného filatelistického materiálu byly podle vzoru švýcarského poštovního muzea v Bernu objednány u jinonické firmy Kovona kovové skříně s výsuvnými rámy. Chvályhodným záměrem bylo vybudování specializované filatelistické knihovny včetně řádného katalogu, jejíž základ položily knihy, darované Ústředím československých filatelistických spolků a Klubem českých filatelistů v Praze v roce 1950.⁵¹ V neposlední řadě muzeum personálně posílilo, protože od roku 1950 mělo šest zaměstnanců. Vedle dosa-

49 NA, fond MPOšt, kart. 58, j.zn. Sekr-1210-0: 1715/1951, organizační členění ministerstva pošt.

50 Hirsch, E.: *Filatelistické muzeum*. In: *Československá filatelie* 2, 1950, roč. VI., s. 19.

51 Hirsch, E.: *Filatelistické muzeum*. In: *Československá filatelie* 3, 1950, roč. VI., s. 39; týž: *Filatelistické muzeum*. In: *Československá filatelie* 8, 1950, roč. VI., s. 125.

vadních dvou pracovníků Václava Čubana a Josefa Pohnána přibyli Karel Zahradník, Anna Roubíčková, Jan Radotínský a Vojtěch Benešovsky.

Pro budoucí filatelistickou expozici měly obrovský význam přírůstky, pocházející z konfiskátů, spravovaných Fondem národní obnovy (FNO). Šlo o různé poštovní známky a jejich padělky, otisky razítek, předznamkové dopisy, rekomandační nálepky, recepisy apod. v přibližné tržní ceně 1 500 000 Kčs.⁵² O konfiskáty projevil velký zájem Klub českých filatelistů v Brně, který zaslal v únoru 1949 na ministerstvo pošt Memorandum v záležitosti zřízení filatelistického muzea v Brně. Požadavek patrně vycházel z předpokladu, že většina zabaveného materiálu byla tehdy uskladněna v Brně a že by tudíž mohla vytvořit základ sbírek nového muzea. Ministerstvo však tento nápad nesdílelo, a po krátkém projednání jej zamítlo.⁵³ Materiály byly 4. března 1950 rozhodnutím Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku v Praze prohlášeny za státní kulturní majetek a následně převedeny do její správy. Využitím zákona č. 137/1946 o národních kulturních komisích je však již 24. března téhož roku převzali do úschovy zástupci ministerstva pošt: přednosta oddělení M/1 (záležitosti pošty) Bohumil Sak, vedoucí PM Václav Čuban a odborník PM pro filatelistické záležitosti Ervín Hirsch.⁵⁴

Tak Poštovní muzeum snadno, rychle a bez větších finančních nákladů doplnilo značné mezery ve své filatelistické sbírce. Odvrácenou stranou této skutečnosti však byly okolnosti, za nichž se tento filatelistický materiál dostal do vlastnictví československého státu. Pocházel totiž převážně z majetku ukradeného Židům během druhé světové války. Mezi konfiskáty se nacházela řada pozoruhodných položek. K nejcennějším bezpochyby patřil osmdesátiblok prvních novinových známek světa z roku 1851, tzv. modrých Merkurů. Cenné však byly i některé známky staroněmeckých států, Velké Británie, Gibraltaru, Řecka, Pruska, Rakouska, Jugoslávie či Maďarska. Na druhé straně zde byl zastoupen filatelistický materiál, který sice ze sběratelského hlediska nebyl příliš významný, ale byl pozoruhodný pro svou historickou hodnotu. Šlo například o německé a rakouské dopisy z 18. a 19. století nebo otisky rakouských, německých a afrických razítek.⁵⁵

52 NA, fond MPost, kart. 48, j.zn. M/1-2044-0:1180/50, konfiskáty sbírek poštovních známek; prohlášení za státní kulturní majetek.

53 NA, fond MPost, kart. 46, čj. A/1-2040-0:5755/49, Filatelistické muzeum v Brně – zřízení.

54 NA, fond MPost, kart. 48, čj. 239571/50-II/3, úřední zápis.

55 NA, fond MPost, kart. 48, j.zn. M/1-2044-0:1180/50, konfiskáty sbírek poštovních známek; prohlášení za státní kulturní majetek.

Organizační a kompetenční zmatky na přelomu čtyřicátých a padesátých let způsobily, že instalace filatelistického oddělení se neúměrně protahovala. Přispěl k tomu i odchod vedoucího muzea Václava Čubana, kterého v prosinci 1951 prozatímně nahradil vrchní účetní tajemník Karel Ujec. Ten se narodil 17. července 1898 na Smíchově a od 15. prosince 1918 pracoval jako účetní asistent MPT.⁵⁶ Ve vedení Poštovního muzea však setrval jen krátce a ještě v roce 1952 ho vystřídal vrchní kancelářský oficiál Miroslav Hušek z oddělení M/1. O něm víme, že se narodil 15. května 1907 v Taškentu a před příchodem na ministerstvo pošt pracoval jako obchodní příručí.⁵⁷ Po nástupu do Poštovního muzea se mu během dvou let podařilo dokončit expozici známek a vypracovat nový organizační řád muzea, které se počínaje rokem 1952 členilo na oddělení sbírek (filatelie, historické listinné doklady, poštovní technika, dopravní prostředky), knihovnu, archiv a oddělení odborných zpráv, vědeckých studií a katalogů. K dalším změnám došlo po 1. dubnu 1954, kdy byl Hušek jmenován řádným vedoucím muzea. Tehdy začal pracovat na zavedení systematické evidence veškerých sbírek. Předtím však ještě stačil absolvovat kurz muzejních pracovníků, organizovaný Svazem českých muzeí při ministerstvu kultury. Úspěchu dosáhl především zavedením nové evidence známek a dalšího filatelistického materiálu podle katalogových čísel, čímž vytvořil funkční systém, používaný pracovníky muzea dodnes.⁵⁸

Známková expozice byla otevřena 22. prosince 1953. Mezi pozvanými hosty byli výtvarníci, rytci, členové výtvarné komise pro známkovou tvorbu, muzejní pracovníci a zástupci pražských a brněnských filatelistických klubů. Přítomné nejprve uvítal vedoucí oddělení poštovních cenin na ministerstvu spojů dr. Alexandr Makovický. Hlavní projev pronesl tehdejší ministr spojů Alois Neuman. Jeho obsah znovu potvrdil skutečnost, že filatelie bude napříště tvořit hlavní část muzejní expozice a sbírky z dějin

-
- 56 K tomu NA, fond MSpoj, j.zn. M/1,490 taj. 1952, Převzetí archivu poštovních známek z Hospodářské správy ČSP, n.p. a jeho odevzdání Poštovnímu muzeu v Praze. O Karlu Ujcovi se zmiňuje také A. Špiritová ve studii *Spisy bývalého Poštovního archivu v Praze*. In: *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918* (1930). Praha 2007, s. 130. Pořadník úřednictva poštovní a telegrafní správy na rok 1921. Praha 1921, s. 66. Pořadník úřednictva poštovní a telegrafní správy Republiky Československé 1938 k 31. 12. 1937. Praha 1938, s. 7. NA, fond PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–50, kart. 11847, sign. U 62/4 Ujec Václav.
- 57 NA, fond PŘ Praha II – všeobecná spisovna 1941–50, kart. 4007, sign. H 5157/19 Hušek Miroslav.
- 58 PM, fond PM-dok, sign. II/E, korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, zpráva pro známkový referát ministerstva spojů z 5. 3. 1957.

poštovníctví budou pouhým doplňkem.⁵⁹ Poštovní muzeum se tak dostalo do situace, která byla v přímém rozporu s původním ideovým záměrem MPT z roku 1918 na vybudování kulturní instituce s úkolem shromažďovat, studovat a prezentovat listinné a trojrozměrné předměty z dějin poštovníctví, a to samozřejmě včetně známkové tvorby.

Nová expozice byla umístěna v někdejší kapitulní síni bývalého kláštera beuronských benediktinek a díky důmyslnému systému sedmi kovových skříní s výsuvnými rámy v ní mohlo být umístěno velké množství exponátů na relativně malém prostoru. Každá ze sedmi skříní měla padesát výsuvných ráků po osmnácti albových listech, což představovalo plochu přes 6 000 m². Vystaveno zde bylo přes 10 000 známek a několik stovek dalších exponátů (tiskové archy, dopisy, celiny, tiskařský materiál apod).⁶⁰ Skříně označené čísly I a II obsahovaly známky evropských států z let 1840–1939 s výjimkou Československa a Sovětského svazu. Sbírká sice nebyla zdaleka úplná, ale obsahovala některé velice cenné položky, mezi nimiž vynikaly známky staroněmeckých států a rakouské známky do roku 1918. Skříní číslo III byla věnována známkové tvorbě Sovětského svazu a tzv. lidově demokratických zemí, tj. Albánii, Bulharsku, Rumunsku, Maďarsku, Polsku, Německé demokratické republiky a částečně také Československu. Ve skříních IV a V byly opět umístěny známky evropských zemí, tentokrát z let 1940 až 1950. Skříní číslo VI byla v době otevření expozice volná, ale do budoucna se s ní počítalo pro sbírku celin a zámořských známek. Poslední skříní (č. VII) představovala specializovanou a téměř úplnou sbírku československých známek z let 1918 až 1939.⁶¹

Vedle kovových skříní bylo ve filatelistickém oddělení umístěno také sedmáct vitrin označených velkými písmeny A – R, které poskytovaly pestrý přehled o rozmanitosti známkové tvorby. Návštěvník se zde mohl na konkrétních příkladech dozvědět informace o postupech při výrobě známek. Nechyběly původní návrhy a rytiny, matrice, štočky, desky, půlválce apod. Ve vitríně označené písmenem M byl vedle ukázek předznámkových dopisů vystaven opravdový unikát – již zmíněný osmdesátiblok

59 Projev ministra spojů dr. Aloise Neumana. In: *Filatelie* 1, 1954, roč. IV., s. 3. Otevření expozice známek v poštovním muzeu. In: *Spoj*, č. 2/1954, s. 3.

60 Hrdlička, M.: *Filatelistické oddělení Poštovního muzea*. In: *Filatelie* 24, 1954, roč. 45, s. 372; *Stručný informační průvodce po filatelistickém oddělení Poštovního muzea v Praze*. Praha 1953. Podrobně Hirsch, E.: *Studie o filatelistických sbírkách Poštovního muzea*. Praha 1956.

61 Ve sbírce chyběla pouze jediná základní známka – přetisk „Pošta československá 1919“ 4 K na žilkovaném papíru a z hlediska specializované filatelie také některá meziarší a odchylná zoubkování. *Tamtéž*, s. 373–374.

modrých Merkurů, který před vystavením ošetřil Ervín Hirsch za asistence filatelického odborníka z Pofisu Kwasniaka. Následovaly další tři zajímavé vitriny. Zatímco vitrina N obsahovala ukázky literatury z počátků filatelie a stará známková alba, ve vitrině O byly padělky československých známek ke škodě pošty a sběratelů a ve vitrině R falsa klasických známek, vyrobená padělatelem F. Fournierem.⁶²

Expozice známkového oddělení Poštovního muzea byla dále doplněna dvěma velkými alby s fotografiemi návrhů československých známek a patnácti nástěnnými rámy. V nich byly umístěny jednak ukázky námětového sbírání (J. V. Stalin ve známkové tvorbě), jednak příležitostná vydání známek (75. výročí Světové poštovní unie). Několik dalších rámu bylo věnováno tisku československých známek a dva zbývající vyčleněny pro nejnovější vydání známek, které pravidelně zasílala Světová poštovní unie ze svého sídla v Bernu.⁶³

Podrobnější popis filatelické expozice podal její spoluvůrce Ervín Hirsch ve „Studii o filatelických sbírkách muzea“, kterou nikoliv náhodou vydalo ministerstvo spojů v roce 1956. Hirsch v předmluvě opět zkritizoval předválečnou koncepci Poštovního muzea, zejména jeho filatelického oddělení, čímž bezpochyby poukazoval na jeho tvůrce Jaroslava Lešetického, i když ho jmenovitě nevedl. Daleko přínosnější však byl podrobný soupis exponátů s připojeným komentářem, umístěných v sedmi trezorových skříních, patnácti nástěnných rámech a sedmnácti vitrinách filatelického oddělení. Vlastně šlo o podrobný a pečlivě zpracovaný katalog, který si dodnes uchoval vysokou vypovídací hodnotu navzdory jednostrannému přeceňování známkové tvorby lidově demokratických států, zejména Sovětského svazu. K nejzajímavějším exponátům podal výklad ve druhé části studie. Zde seznámil návštěvníky muzea i další zájemce s klasickými známkami, rakouskými Merkury, Fournierovými padělkami, variantami tiskových desek pro československé knižtiskové známky, soutisky, černotisky, přetisky Pošta Československá 1919, padělky československých známek, skautskými známkami apod. Hirschovi se tak podařilo sestavit spolehlivého průvodce po filatelické expozici Poštovního muzea, čímž zároveň zasadil filatelickou sbírku Poštovního muzea do celkového kontextu československé a světové filatelie.⁶⁴

62 Tamtéž, s 374.

63 Tamtéž.

64 Hirsch, E.: Studie o filatelických sbírkách Poštovního muzea. Praha 1956.

Otevření filatelistického oddělení Poštovního muzea přišlo v nejvyšší čas, protože v roce 1955 se konala Mezinárodní výstava poštovních známek Praha 1955. Ve výstavní síni Mánes na vltavském nábřeží se představila také československá poštovní správa, která obsadila 26 dvojramů. V nich ukázala postup výroby československých poštovních známek od návrhů přes otisky rytin až po barevné zkoušky a finální tisk. Prvních osm rámců věnovala I. republice a mj. obsahovaly skutečné unikáty, jako např. originální návrhy Hradčan od Alfonse Muchy, Vikovi návrhy měst (Kutná Hora, Praha, Banská Bystrica, Bratislava, Poděbrady, Olomouc), dále návrhy Maxe Švabinského, Jindřicha Fügnera nebo Bohumila Heinze. Ve druhé části expozice byla umístěna známková tvorba po roce 1945 a největším lákadlem se opět staly původní kresby Jindry Schmidta (Květen 1946), Karla Svolinského (Mistr Jan Hus, Jan Žižka, Karlova univerzita) nebo Jiřího Švengsbíra (Betlémská kaple). Dobovou politickou situaci odrážely návrhy známek s motivy československo-sovětského přátelství (Lomonosovova univerzita, Průplav V. I. Lenina, Hradčany – Kreml), s portréty zakladatelů socialismu (K. Marx, B. Engels, V. I. Lenin, J. V. Stalin) a prvních dvou „dělnických“ prezidentů Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého.⁶⁵ Jedním z vrcholů výstavy byla jízda žambereckého poštovního dostavníku ze sbírky Poštovního muzea, který projel 11., 18. a 25. září pražskými ulicemi, aby vybral na předem určených místech poštovní schránky, jejichž obsah posléze doručil na Slovanský ostrov, kde byly orazítkovány.⁶⁶ Mezinárodní výstava poštovních známek Praha 1955 se zařadila spolu s Celostátní výstavou poštovních známek Praha 1950 k nejvýznamnějším filatelistickým akcím, na kterých se ministerstvo spojů během 50. let podílelo.

Útlum muzejní činnosti

Zatímco oddělení známek bylo obnoveno a postaveno na novém základě, expozice poštovní historie, telekomunikací a radiokomunikací prakticky neexistovala. Důvodem byl očividný nezájem vedoucích představitelů ministerstva pošt, respektive spojů, o historii rakouské a prvorepublikové poštovní správy. Připomínala jim totiž politické zřízení, které nový režim nenáviděl a o jehož zničení usiloval. Tyto ideové důvody se navíc prolínaly

65 K tomu: Výstavní expozice československé pošty na výstavě Praha 1955. In: *Filatelie* 18, 1955, roč. 5, s. 274–275. Dále také: Oficiální československá expozice známek na výstavě PRAGA 1955. In: *Filatelie* 20, 1955, roč. 5, s. 308–309.

66 Jede,jede poštovský panáček... In: *Filatelie* 17, 1955, roč. 5, s. 268–269.

s rostoucími požadavky na provozní místnosti v bývalém klášteře beuronských benediktinek ze strany Poštovní poukázkové ústředny. Na návrh jejího ředitele Františka Hacaperky, a za souhlasu náměstka ministra spojů Juraje Maňáka, byly proto v listopadu a prosinci 1954 sbírkové předměty technického rázu spolu s příslušným muzejním inventářem (skříně, vitríny apod.) přemístěny do provozní budovy automatické telefonní ústředny v Ticháčkově ulici v Praze-Košířích. Řešení to sice mělo být provizorní, ale uložení bylo z hlediska ochrany a zabezpečení kulturního dědictví v každém případě nevyhovující. O tom svědčí i podrobná zpráva, vypracovaná pro prvního náměstka ministra spojů ing. Miloslava Laiperta v červenci 1955.⁶⁷

Uvádělo se v ní, že k přestěhování došlo bez předchozího projednání s vedoucím známkového oddělení ministerstva spojů Jaroslavem Zavřelem, jemuž bylo v té době Poštovní muzeum podřízeno. Údajně se tak stalo i „přes jeho dodatečný, avšak včasný protest.“⁶⁸ Nespokojenost vyjádřil také vedoucí muzea M. Hušek, který odmítl za špatně zajištěné sbírky převzít odpovědnost. Situace se navíc měla ještě zhoršit, jelikož prosakovaly zprávy, že z dosavadních depozitářů na Smíchově budou odvezeny i všechny zbývající sbírky, vyjma poštovních cenin. Takový přístup směřoval k úplné likvidaci muzejních sbírek jedinečné historické hodnoty.⁶⁹

V souvislosti s plánovanou montáží nové telefonní ústředny v Praze-Košířích v březnu 1955 začalo ministerstvo spojů řešit, kam provizorně uložené technické sbírky muzea přemístit. Neuvažovalo však o jejich vhodném uskladnění, ale o předání jiné kulturní instituce. V tomto smyslu předložil ing. Karel Michalica z odboru F/2 ministerstva spojů návrh na převod sbírkových předmětů technické povahy do Národního technického muzea (NTM) v Praze. Ve zdůvodnění uvedl, že trojrozměrné sbírky nejsou pro nedostatek místa již čtyři roky přístupné veřejnosti, jsou příliš objemné, a jejich význam je pro spoje nevelký. Výběrem sbírkových předmětů, určených k předání do NTM, byl pověřen odbor F/2 ve spolupráci s odborem F/4 a oddělením Zn. Názor vedoucího Poštovního muzea Huška nebyl brán v úvahu, aby nemohl bránit hladkému průběhu akce.⁷⁰

67 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, Neuspokojivé uložení sbírek a zařízení PM. Informace I. náměstkovi ministra spojů ing. Laipertovi z 18. 7. 1955.

68 Tamtéž.

69 Tamtéž.

70 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, Neuspokojivé uložení sbírek PM. Informace pro náměstka ing. Laiperta ze 4. 8. 1955.

Nabídka s možností předání technických sbírek Poštovního muzea byla NTM zaslána dopisem z 13. května 1955. To vstřícně odpovědělo již 20. května s tím, že určilo zástupce pro jednání. K rozhodující schůzce došlo 11. srpna 1955. Za NTM se jí zúčastnil ředitel Vladimír Vimr a Božena Velinská, za ministerstvo spojů pak ing. Karel Helebrant z odboru F/2, JUDr. Oldřich Svačina z odboru F/4, vedoucí PM Miroslav Hušek a Krísl za Výzkumný ústav spojů (VÚS). Nejvíce času obě strany věnovaly prohlídce sbírkových předmětů v automatické ústředně v Košířích a v bývalém klášteře beuronských benediktinek na Smíchově. Zástupci NTM vyjádřili ochotu převzít všechny sbírkové předměty technického rázu s tím, že je hodlají umístit do depozitářů v karlínské Invalidovně a až poté je chtějí postupně instalovat ve své budově v Praze na Letné. Jako první měly být předány napájecí motorgenerátory pro vysílače, provizorně umístěné v klášterních chodbách a překážející v přístupu k oddělení filatelie, kde se očekávala u příležitosti Mezinárodní výstavy známek Praga 1955 zvýšená návštěvnost. K předání zbývajících předmětů mělo dojít ve druhé polovině října.⁷¹

Na základě tohoto jednání vydal 26. srpna 1955 první náměstek ministra spojů Miloslav Laipert souhlas s předáním technických sbírek Poštovního muzea do NTM v Praze. Rozhodnutí o protokolárním předání sbírek bylo vydáno 28. října 1955 a koncem následujícího měsíce byla akce uskutečněna.⁷² Ministerstvo spojů ustavilo pro předání sbírek komisi pod vedením Jaroslava Mikeše. Jejími členy byli Miroslav Hušek, Ing. Josef Hamřík, Ing. Karel Halebrant (náhradník) a JUDr. Oldřich Svačina.⁷³ Podle dochovaného protokolu bylo předáno celkem 1 464 sbírkových předmětů. Šlo o telefonní a telegrafní přístroje, rozhlasové přijímače, různé kabely, izolátory, transformátory, relé, antény, pojistky, zesilovače, reproduktory, kondenzátory, vlnoměry, vysílací a zesilovací lampy, dále sádrové modely poštovních budov a dopravních prostředků, motory, kolektory, generátory, přístroj pneumatické pošty a mnohé další. Nenahraditelnou ztrátou se stalo letadlo Aero A 10 z roku 1923, které však Národní technické muzeum převzalo již v lednu 1949. Kromě toho zůstaly v depozitářích NTM umístě-

71 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, záznam o jednání, konaném dne 11. 8. 1955 se zástupci NTM v Praze o případném předání technických exponátů Poštovního muzea Národnímu technickému muzeu.

72 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, j.zn. ZN-2040-0:42599/55, předání technických sbírek Národnímu technickému muzeu.

73 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, j.zn. ZN-2040-0: 46435/55, předání technických sbírek Národnímu technickému muzeu.

ny tři cestovní kočáry, poštovní dostavník, těžké poštovní saně, barokní saně a bohatě zdobené postroje na koně, zapůjčené v letech 1948 a 1949.⁷⁴ Objektivně je nutno konstatovat, že Poštovní muzeum sice ztratilo velkou část sbírkových předmětů, ale na druhé straně to pravděpodobně znamenalo jejich záchranu, protože nevhodným uskladněním by byly v krátké době znehodnoceny, rozkradeny nebo úplně zničeny. Tento názor ostatně zastával i pozdější vedoucí Poštovního muzea Karel Adler.⁷⁵

Předáním části trojrozměrných sbírkových předmětů do NTM postupná likvidace muzea a s ním úzce propojeného archivu neskončila. V polovině 50. let se připravovala reorganizace československého archivnictví a vytvoření Jednotného archivního fondu, který nepočítal s velkými archivy při muzeích. K rozdělení kompetence ve správě písemností mezi archivy a muzei došlo vyhláškou z 13. července 1956.⁷⁶ Již v únoru tohoto roku byla zahájena jednání mezi ministerstvem spojů a Státním ústředním archivem (SÚA) v Praze o převzetí bývalého poštovního archivu. Došlo k němu v listopadu 1956. Archiv při Poštovním muzeu v Praze se od té doby omezil pouze na správu několika pozůstalostí. Do SÚA byly převedeny spisy zemských úřadoven poštovní správy získané v rámci spisové rozluky s Rakouskem ve dvacátých letech, dále spisy ředitelství pošt a telegrafů a rovněž spisy československé a protektorátní poštovní správy z let 1918–1945.⁷⁷ Při přejímání se zapomnělo na část spisů ministerstva pošt a telegrafů v rozsahu 59 svazků, které byly na vyžádání SÚA předány počátkem října 1968.⁷⁸ V rámci restituce činností Poštovního muzea uložila Ústřední správa spojů v Poštovním muzeu některé archiválie jako depozitum. V roce 1966 se tímto způsobem dostaly do Poštovního muzea protokoly Správního sboru a Výkonného výbor státního podniku Československá pošta včetně Poštovního úřadu šekového z let 1925–1940.

Se snižujícím se počtem sbírkových předmětů a archiválií se zmenšoval i prostor využívaný Poštovním muzeem. Ke konci roku 1955 disponova-

74 NA, fond MSpoj, kart. 87, sign. NTM, protokol o předání sbírek Poštovního muzea Národnímu technickému muzeu v Praze.

75 PM, podsb. PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence 1967–1969, Informace pro J. Maňáka, náměstka ředitele ÚSS.

76 Vyhláška Ministerstva vnitra č. 153/1956 Úředního listu o archivech hospodářských a rozpočtových organizacích. K tomu viz Špiritová, A.: Spisy bývalého Poštovního archivu v Praze. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930). Praha 2007, s. 130.

77 K tomu podrobněji Špiritová, A.: Spisy bývalého Poštovního archivu v Praze. In: K dějinám poštovníctví v Čechách 1722–1918 (1930). Praha 2007, s. 125–139.

78 PM, podsb. PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence 1967–1969, Protokol o předání písemného materiálu bývalého min. pošt a telegrafů.

lo šesti místnostmi (filatelistickou expozicí, expozicí dopravních prostředků, depozitářem, trezorovou místností, knihovnou a kanceláří) o celkové ploše 535 m², přičemž pouze shodou příznivých okolností se podařilo zabránit odebrání dalších dvou sálů, v nichž byla umístěna expozice dopravních prostředků a depozitář.⁷⁹ Situace se poněkud zlepšila v letech 1956 a 1957, kdy muzeum využívalo deset místností s podlahovou výměrou 689 m².⁸⁰ O získání dalších místností se neúspěšně pokusil vedoucí Hušek v říjnu 1959, když zařadil do zprávy o vývoji Poštovního muzea požadavek na rozšíření nedostatečné výstavní plochy. Domáhal se jedné místnosti pro účely filatelistické expozice, pěti menších místností pro vystavení listinných materiálů z historie poštovníctví, ve kterých by byly umístěny také některé vrácené předměty z NTM, a jedné velké místnosti (přízemní dvorany) pro prezentaci grafiky z oboru známkové tvorby.⁸¹

Hlavní pracovní náplň Poštovního muzea byla i ve 2. polovině 50. let zaměřena na filatelii, což se odrazilo v pokračující inventarizaci, která byla – alespoň pokud šlo o československé známky – dokončena začátkem března 1957.⁸² Touto činností se zabývali všichni tehdejší zaměstnanci muzea: Miroslav Hušek, Josef Pohnán a Anna Roubíčková. Pokud jde o nové přírůstky, situace nebyla příliš dobrá. Do muzea se sice dostalo velké množství příležitostných razítek a fotografií z různých tuzemských i zahraničních akcí spojů, ale téměř žádné písemné doklady a trojrozměrné předměty k dějinám poštovní správy. Výrazně se však obohatila sbírka fotografií poté, co byl v roce 1959 předán do muzea fotografický archiv ministerstva pošt a telegrafů z let 1918–1948.⁸³

Čilá byla výstavní činnost. Jen v roce 1959 poskytlo muzeum filatelistické exponáty pro čtrnáct tuzemských a pět zahraničních výstav. V rámci ČSR obeslalo výstavy v Ostravě, Kroměříži, Hradci Králové, Teplicích, Praze, Plzni, České Třebové, Strakonících, Gottwaldově a Zvolenu, v cizině se zúčastnilo akcí v Londýně, Berlíně (dvakrát), Palermu a Oslu. V dalších letech tato

79 PM, podsb. PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), j.zn. F 4-R0-11297/1955, evidenční data v ohledu dislokace v budově Praha 16, Holečkova 10 /klášter Gabriel/.

80 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), počet místností a jejich podlahová rozměra, jež používá Poštovní muzeum v přítomné době v budově kláštera Gabriel.

81 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, zpráva pro vedoucího EPS o činnosti Poštovního muzea v r. 1959.

82 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, zpráva pro známkový referát ministerstva spojů z 5. 3. 1957.

83 K tomu Kramář, J.: Fotografická sbírka ministerstva pošt a telegrafů 1918–1948. Historická fotografie 2007, s. 7–22.

praxe pokračovala v neztenčené míře a představovala vlastně jedinou výraznější aktivitu muzea směrem k veřejnosti. Kromě velkých a středních výstav, které se však konaly zřídka, byly v tehdejší době typické zápůjčky známek pro výstavy závodních klubů Revolučního odborového hnutí (ROH). Zcela na okraj se naopak dostala poštovní historie, se kterou se pracovníci muzea dostali do kontaktu pouze při vyřizování ojedinělých badatelských dotazů.⁸⁴

V souvislosti s blížící se Světovou výstavou poštovních známek Praha 1962 mohlo muzeum dokoupit k dosavadním sedmi kovovým skříním na poštovní známky dalších sedm. Rozšíření expozice však vedlo k dočasnému uzavření muzea v době od 1. června 1961 do 30. července 1962, kdy probíhala montáž. Tato skutečnost měla neblahý vliv na návštěvnost, která již předtím byla na velmi nízké úrovni. Zároveň se dovršila likvidace expozice dějin poštovníctví. Kočárovna s vynikajícím souborem dopravních prostředků byla zrušena a sbírkové předměty zčásti uskladněny v garážích Krajského dopravního závodu spojů ve Sluncové ulici v Praze-Karlíně a zčásti předány do pobočky Zemědělského muzea v loveckém zámečku Ohrada u Hluboké nad Vltavou. V srpnu 1962 se muzeum tímto způsobem zbavilo barokních saní a loveckého kočáru. V úředním zdůvodnění se uvádělo, že jde o předměty, které svou povahou nepatří do dějin poštovní správy a tudíž neexistuje důvod, aby zůstaly ve sbírce Poštovního muzea.⁸⁵ Několik jízd čtyřspřežního dostavníku v průběhu Světové výstavy poštovních známek Praha 1962 téměř symbolicky uzavřelo období, kdy byly předměty z dějin poštovní historie záměrně likvidovány.⁸⁶

Vyhlídky na lepší uložení zbylých trojrozměrných předmětů a jejich prezentaci se naskytly v první polovině roku 1962, kdy došlo k řadě jednání zástupců Městské poštovní správy (MPS) v Praze, pod kterou Poštovní muzeum patřilo, s Okresním národním výborem (ONV) v Hradci Králové, respektive jeho odborem školství a kultury. Jejich

84 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, zpráva pro vedoucího EPS o činnosti Poštovního muzea v r. 1959.

85 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, zpráva pro s. ředitele Městské poštovní správy z 9. 8. 1961.

86 Historický dostavník z r. 1830 projel Prahou 18. července t.r. In: *Filatelie* 16–17, 1962, roč. 12, s. 308. V článku se uvádí, že šlo o poštovní dostavník z doby kolem roku 1830. Podle fotografií, které doplňují článek, se však jednalo o funkční repliku „poštovního“ dostavníku, tvarově odpovídající velkým poštovním dostavníkům ze 30. let 19. století. Replika byla vyrobena v německém Budyšině (Bautzen) roku 1939. Dnes je umístěn v kočárovně zámku Ctěnice na okraji Prahy, kam ho Poštovní muzeum zapůjčilo do expozice Pražské informační služby.

předmětem bylo umístění Poštovního muzea v zámku Hrádek u Nechanic. Podle předběžné dohody zde mělo muzeum získat podlahovou plochu 281 m².⁸⁷ Současně byla zadána provozní studie, kterou její autor, ing. arch. Václav Šimice z Krajského projektového ústavu Praha, předložil v listopadu 1962. Další přípravy však z různých důvodů vážly.⁸⁸ Plán stavebních úprav, vypracovaný stejným architektem, byl k dispozici až v únoru 1965, kdy došlo ke schválení návrhu koncepce⁸⁹ a libreta⁹⁰ pro první etapu rozsáhlé expozice, kterou vypracoval dr. Jan Novotný. O tom, že přestěhování muzea nabíralo reálných obrysů, svědčila i zpráva, která se na toto téma objevila v srpnovém vydání časopisu *Filatelie*.⁹¹

Krátce před zahájením stavebních úprav však obdržela Ústřední správa spojů (ÚSS) z odboru školství a kultury ONV v Hradci Králové dopis, který ji vyzýval, aby s Krajským střediskem památkové péče v Pardubicích znovu konzultovala plánované stavební úpravy.⁹² Jejich výsledkem bylo zamítavé stanovisko nejen Krajského střediska památkové péče, ale také jeho nadřízeného orgánu, Státního ústavu památkové péče. Za této situace odmítl odbor školství a kultury ONV v Hradci Králové vydat se stavbou souhlas a naopak navrhl předběžnou smlouvu o umístění Poštovního muzea v zámku Hrádek oboustranně vypovědět.⁹³ Poštovnímu muzeu tak nezbylo nic jiného, než se pokusit pro své bohaté sbírky, čítající na konci roku 1963 22 340 inventárních položek z oboru dějin poštovníctví, cca 218 000 inventárních položek z oboru filatelie a přes 9 000 knižních titulů, vyhledat jiný objekt.⁹⁴

87 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence PM s ministerstvem spojů 1952–1963, Poštovní muzeum – projednání umístění v zámku Hrádek u Nechanic.

88 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Hrádek u Nechanic – návrh na Poštovní muzeum.

89 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Návrh koncepce Poštovního muzea v Hrádku u Nechanic

90 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Libreto Poštovního muzea /I. etapa/ v Hrádku u Nechanic.

91 Poštovní muzeum z Prahy? In: *Filatelie*, č. 16/1965, roč. XV., s. 371.

92 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), dopis ONV Hradec Králové Odbor školství a kultury z 8. 7. 1965.

93 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), dopis ONV Hradec Králové Odbor školství a kultury z 2. 10. 1965.

94 PM, fond PM-dok, sign III (PM Holečkova 1945–1988), údaje o PM do Katalogu muzeí ČSSR k 31. 12. 1963.

Období 1965–1970: Vzrůstání muzejních aktivit

V souvislosti s mírným uvolňováním politických poměrů v tehdejší Československu docházelo také ke změnám v oblasti kultury a pohledu na její funkci ve společnosti. V tisku se začaly objevovat – zprvu opatrné – později stále odvážnější články, kritizující různé oblasti společenského života. Této polemiky nezůstalo ušetřeno ani Poštovní muzeum, což dokumentuje článek s názvem *Za naše poštové múzeum*, který v únoru 1964 otiskl časopis *Filatelie*. Autor v něm srovnával československé Poštovní muzeum a jeho propagaci s poštovními muzei v západní Evropě, přičemž je označil ve všech směrech za přitažlivější a lépe vedená. Podobný pohled na to měla i redakce *Filatelie*, když v připojené poznámce uvedla, že „to jsou právě poštovní muzea, která jsou ukázkou doby a kultury národa, jeho politické vyspělosti a historického vývoje.“⁹⁵ Nepochybně se nejednalo o ojedinělý názor, nýbrž o skutečnost, která byla částí kulturní veřejnosti již léta známa, avšak nesmělo se o ní nahlas mluvit.

Není patrně náhoda, že nedlouho po zveřejnění článku byla v roce 1965 provedena ministerstvem financí kontrola hospodaření Ústřední správy spojů (ÚSS), pod níž Poštovní muzeum organizačně spadalo od 1. července 1964. Kontrolní komise zjistila mimo jiné zásadní nedostatky v inventarizaci a uložení muzejních sbírek.⁹⁶ Za této situace uložil ředitel ÚSS ing. Miloslav Laipert sestavení inventarizační komise, která dohlížela na odstranění nedostatků.

V té době se však muzeum ocitlo ve složité situaci i po stránce personální, neboť v srpnu 1964 náhle zemřel vedoucí muzea Miroslav Hušek a řízení bylo prozatímně svěřeno vedoucí referentce pro odborné věci Miroslavě Janotové. Kromě Janotové, která do muzea nastoupila v roce 1958, zde trvale pracovala jen Věra Lébllová, přijatá 1. července 1961 na pozici samostatné administrativní pracovnice. Provizorní stav trval do 1. dubna 1965, kdy na doporučení ředitele Poštovní novinové služby Viktora Lederera stanul v čele muzea Karel Adler. V něm získalo muzeum výraznou osobnost s rozsáhlými zkušenostmi a osobními kontakty.

Adler se narodil 30. dubna 1914 v Českých Budějovicích jako syn Gustava Frieda (Frýda) a jeho ženy Marty, rozené Hermannové. Poté, co jeho mat-

95 Za naše poštové múzeum. In: *Filatelie*, č. 3/1964, roč. XIV., s. 54.

96 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Plnění nápravných opatření (rukopis K. Adlera z ledna 1967).

ka ovdověla a znovu se provdala za obchodního zástupce Artura Adlera, přijal příjmení svého nevlastního otce. Adler vyrůstal v prostředí vzdělané židovské rodiny; mezi jeho příbuzné patřil spisovatel Norbert Frýd. Za války pracoval v ilegálním vedení KSČ v Českých Budějovicích a 5. dubna 1941 byl zatčen gestapem a odsouzen k šesti letům vězení, které strávil v různých káznicích, až byl v dubnu 1943 převezen do Osvětimi. Tam se v lednu 1945 dožil osvobození Rudou armádou. I když Adler neměl vysokoškolské vzdělání, rád vykládal o svých „univerzitách života“, které prožil před a krátce i po válce v reklamním oddělení firmy Baťa. Poté vystřídal několik zaměstnání, například u filmu, v propagaci podniku RAPID nebo Nakladatelství Československé akademie věd.⁹⁷

Již v roce 1966 začaly pod Adlerovým vedením práce, směřující k obnově muzejní činnosti, čemuž napomohla směrnice pro obnovu a vybudování Poštovního muzea, schválená ÚSS v témže roce. Tento dokument stanovil náplň muzea, jež se týkala jednak sběru, uchovávání, zkoumání a prezentace trojrozměrných a listinných předmětů z historie poštovníctví a filatelie, jednak publikační, přednáškové, studijní a instruktážní činnosti.⁹⁸

Pro obnovení muzejního provozu v plném rozsahu bylo třeba učinit několik základních kroků. Tím prvním bylo přemístění sbírkových předmětů z vlhkých a špinavých sklepních a půdních depozitářů v Holečkově ulici do vyhovujících prostor. Následovat měla fyzická inventura všech fondů, katalogizace a záchrana poškozených předmětů. Vyhledání vhodného objektu pro uložení sbírek na území Prahy nebo v jejím blízkém okolí se ukázalo jako nemožné. Po více než dvouletém pátrání se v roce 1967 Ústřední správě spojů podařilo pro tento účel pronajmout cca 2 000 m² v opatství bývalého cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Pronajaté místnosti byly sice v dezolátním stavu a daleko od Prahy, ale rozsahem v zásadě vyhovovaly požadavkům na vybudování stálé expozice. Kromě toho získalo Poštovní muzeum v areálu vyšebrodského kláštera jedenáct místností

97 ABS, fond Odbor politického zpravodajství MV, sign. 2M: 12785/1, Karel Adler. ABS, personální spis č. 2239/14, Karel Adler. NA, fond Okupační vězeňské spisy, sign. 101-435-12/15, 101-462-6/15, 101-462/7, Karel Adler, Artur Adler. Ze spisů uložených v ABS vyplývá, že Karel Adler byl určitou dobu tajným spolupracovníkem Státní bezpečnosti s krycím jménem Franta. Jeho svazek byl zničen 12. srpna 1985.

98 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Základní informace o Poštovním muzeu, 20. 6. 1967.

o výměře cca 400 m², které měly sloužit jako provizorní depozitáře v průběhu rekonstrukčních prací, předběžně naplánovaných až do roku 1979.⁹⁹

Vlastní inventarizační práce se sice rozjely v roce 1966, ale obrovské množství trojrozměrných předmětů, listinných dokumentů a knih z oborů poštovníctví a filatelie znemožňovalo jejich systematické zpracování během několika let. V řadě případů navíc chyběl soupis a inventární jednotky byly nedostatečně nebo nesprávně popsány. Přesto se již během roku 1966 podařilo vytvořit inventární seznamy stejnokrojů, pokladen, mechanizačních pomůcek, obrazů a map. Některé z nich byly následně převezeny do provizorně upravených depozitářů ve Vyšším Brodě. Inventarizace zbývajících předmětů a dokumentů měla být podle harmonogramu, sestaveném Adlerem v lednu 1967, dokončena do konce roku 1968.¹⁰⁰ Nebyl to však reálný odhad, jelikož některé fondy zůstaly nezpracovány ještě o mnoho let později. I tak bylo koncem roku 1969 zpracováno okolo třiceti fondů v oddělení poštovní historie a šestnáct fondů v oddělení filatelie.¹⁰¹

V rámci příprav nové expozice byla patrná snaha o doplnění sbírky Poštovního muzea o nové předměty a listinný materiál z dějin poštovníctví. Přírůstků nebylo zpočátku nijak velké množství, ale postupně jich rychle přibývalo. Tak například v roce 1966 se podařilo získat poštovní dostavník ze druhé poloviny 19. století a o rok později olejomalbu jihlavského poštmistra Pavla Vranického, stejně jako dva obrazy votických poštmistřů Františka Pecchia z Waitenfelsu a Jana Doubka. Z Ústřední správy spojů se do muzea dostalo několik desítek plánů českých, moravských a slezských poštovních úřadů. Od téhož dárce pocházely poštovní knížky z let 1875–1909. Cenné byly akvizice z Technické ústředny spojů (TÚS) a Výzkumného ústavu spojů (VÚS). Zatímco TÚS dodala různé části poštovních stejnokrojů, československé vývěsní štíty a poštovní schránky, VÚS poskytl přístroje na výrobu známkových padělků a matrice používané na přetisk poštovních známek ve 20. letech 20. století. Nejen pro historii poštovníctví, nýbrž i pro dějiny muzea byla zásadní pozůstalost prvního ředitele Poštovního muzea Václava Dragouna, kterou věnoval ing. Potůček. Obsahovala jednak Dragounovu osobní korespondenci a rukopisy článků, jednak výpisky a původní dokumenty k dějinám rakouské a uherské poštovní správy z let 1526–

99 Tamtéž.

100 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), dopis vedoucího PM K. Adlera adresovaný v lednu 1967 náměstkovi ministra financí Antonínu Strádkovi.

101 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Zpráva o činnosti Poštovního muzea za rok 1969 a přehled stávajících úkolů.

1918. Kromě toho byla muzejní sbírka doplněna o staré mapy, fotografie, korespondenci apod.¹⁰²

Požizování nových přírůstků sice obohatilo muzejní depozitáře, ale zároveň bylo zapotřebí urychleně restaurovat a konzervovat velké množství trojrozměrných předmětů, které se vzhledem k nevhodnému uložení nacházely ve značně žalostném stavu. Týkalo se to zejména dopravních prostředků, uložených v karlínských garážích, jež byly zachráněny doslova na poslední chvíli zásahem Jihočeského podniku pro údržbu památek v Táboře, provozu 02 v Pelhřimově. Do konce roku 1970 byly opraveny také některé poštovní štíty, schránky, zbraně, pokladny, obrazy, nábytek, stejnokroje a různé provozní pomůcky. Celkově se však jednalo o menší část sbírkových předmětů, další měly následovat.¹⁰³

Ke splnění ambiciózních cílů bylo zapotřebí vybudovat kompaktní tým muzejních pracovníků. Jeho jádrem se měli stát kurátoři s odborným vysokoškolským vzděláním. V tomto bodě nastal vzhledem k minulosti zásadní posun. Až dosud totiž zastávali funkce kurátorů poštovní úředníci bez příslušného vysokoškolského (historického) vzdělání, což mělo v některých případech negativní důsledky ve vztahu ke sbírkovým předmětům a jejich evidenci. Tento přístup se začal měnit po příchodu Adlera. Ač sám nebyl školený historik, přijal do muzea 1. srpna 1966 mladého absolventa Univerzity Karlovy Miloslava Martínka¹⁰⁴, jehož hlavní úkolem bylo zavést systematickou evidenci sbírkových předmětů z dějin poštovníctví a připravit reinstalaci muzejní expozice ve Vyšším Brodě. Do blízké budoucnosti se pak počítalo s přijetím nejméně dvou dalších kurátorů, což bylo vzhledem k probíhající obnově nezbytné minimum.¹⁰⁵

Na aktuálnosti nabyt tento požadavek v roce 1967 v souvislosti s blížící se Světovou výstavou poštovních známek PRAGA 1968. Pracovní kapacita Poštovního muzea byla již tehdy plně využita a pro splnění úkolů plynoucích z přípravy této výjimečné akce bylo třeba rozšířit kolektiv. Vedoucí PM Adler požadoval nového pracovníka do oddělení dějin poš-

102 Přírůstkový seznam Poštovního muzea z let 1967–1974.

103 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Zpráva o činnosti Poštovního muzea za rok 1969 a přehled stávajících úkolů.

104 Miloslav Martínek (narozen 24. 9. 1943 v Berouně) vystudoval FF UK v Praze obor archivnictví-historie a po roční vojenské službě nastoupil 1. 8. 1965 do PM. Z PM odešel k 15. 12. 1970 do Ústavu československých a světových dějin Československé akademie věd.

105 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Základní informace o Poštovním muzeu, 20. 6. 1967.

ty, dále tři pracovníky do oddělení filatelie, jednoho pracovníka pro připravované oddělení telekomunikací a stálého správce vyšebrodského depozitáře. Tento záměr se však v úplnosti nepodařilo ještě dlouho poté realizovat a Martínek byl až do roku 1970 jediným vpravdě odborným zaměstnancem Poštovního muzea. Nedostatek pracovníků se řešil pomocí brigádníků. V historickém oddělení se jich během let 1965–1970 vystřídal několik – Josef Švehla (od 1. 9. do 31. 12. 1965), František Kříž (10. 10. – 15. 11. 1966) a posléze studenti – Josef Žemlička (podzim 1967), Vlastimila Loskotová, která se starala o knihovní fondy (1. 2. 1969 – 31. 12. 1970), Eduard Mikušek (1. 2. – 15. 12. 1968 v rámci povinné archivní praxe), Václav Bartoš (1. 2. 1968 – ? 1969) a konečně od 1. února 1970 student filozofie a historie Filozofické fakulty UK Pavel Čtvrtník. Zatímco Žemlička, Mikušek a Bartoš se později uplatnili jako historici a archiváři na jiných pracovištích – první jako pedagog na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a vědecký zaměstnanec Historického ústavu Akademie věd ČR, druhý jako zaměstnanec Státního oblastního archivu v Litoměřicích a Václav Bartoš odešel do důchodu jako ředitel Prácheňského muzea v Písku – Pavel Čtvrtník v muzeu zůstal a byl 1. prosince 1970 přijat natrvalo.

Personálně bylo posíláno také známkové oddělení. Od 1. září 1965 do 11. ledna 1966 v něm působil soudní znalec v oboru filatelie Jan Mrňák, který prováděl kontrolu československých i zahraničních poštovních známek. Později, od 1. ledna 1967, nastoupili do téhož oddělení důchodce a bývalý zaměstnanec Pofisu Jiří Votruba a Anděla Švejdrová. Tu však v roce 1968 vystřídal dlouholetý pracovník spojů Vojtěch Šedivý. K 1. listopadu 1968 byla na dobu neurčitou přijata pomocná referentka Luisa Troníčková. Malý tým, doplněný o několik externích spolupracovníků, vykonal v krátké době značný kus práce. Kromě již zmíněné inventarizace a katalogizace, na níž převážně pracovali čtyři externisté (po dvou pro každé oddělení) pod dohledem příslušných referentů, obesílali pracovníci muzea až dvacet výstav ročně, připravovali expozici ve Vyšším Brodě, vyřizovali dotazy z poštovní historie a filatelie a publikovali odborné články.¹⁰⁶

Nevyhovující situaci se nedařilo zlepšit ani pokud šlo o prostorové nároky Poštovního muzea v Praze. Místností bylo málo a neodpovídaly úče-

106 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečková 1945–1988), Návrh opatření v Poštovním muzeu (s přihlédnutím ke Světové filatelistické výstavě PRAGA 68).

lům, ke kterým byly využívány.¹⁰⁷ Špatné podmínky panovaly zejména v bývalé klášterní bibliotéce, jež sloužila současně jako přijímací a studijní místnost pro badatele, knihovna, archiv a pracovna stálých i externích zaměstnanců. Prolínalo se tu tedy několik – obvykle oddělených – provozů, což způsobovalo značné potíže. O nic lépe na tom nebyly přeplněné a špatně zabezpečené depozitáře, které se nacházely hlavně ve sklepních a půdních prostorách. Samostatnou kancelář měl pouze vedoucí muzea, ale i ta sloužila zčásti jako depozitář. Přes značné úsilí o nápravu však k zásadní změně nedošlo.¹⁰⁸ Jedinou výjimkou byla nová instalace sálu filatelie, jejíž slavnostní otevření se konalo 4. června 1968 v souvislosti s výstavou PRAGA 1968. Kromě známkové tvorby zde mohli návštěvníci po dlouhé době vidět i některé dokumenty a předměty z historie pošty na našem území.¹⁰⁹

Opakované, avšak nevyslyšené urgencye znepokojovaly vedoucího Poštovního muzea Adlera. Personální, hmotné ani organizační podmínky muzea se totiž nezlepšovaly. S tím úzce souvisely nevyjasněné kompetenční vztahy, jelikož zaměstnavatelem pracovníků Poštovního muzea byla Městská správa spojů, ale metodické řízení prováděla Ústřední správa spojů. V praxi se pak stávalo, že muzeum dostávalo příkazy, které neodpovídaly jeho možnostem. Za této situace se Adler rozhodl v červenci 1968 rozvázat pracovní poměr na základě oboustranné dohody. Na poslední chvíli ho však jeho nadřízení přiměli k setrvání ve funkci s tím, že v plánu na nové členění spojů bude Poštovní muzeum uvedeno jako samostatná organizační jednotka.¹¹⁰ To bylo potvrzeno také v návrhu Statutu Poštovního a telekomunikačního muzea (PTM), jenž se projednával v letech 1968 a 1969. Hned druhý odstavec § 1 stanovil, že muzeum je přímo podřízeno Federálnímu výboru pro pošty a telekomunikace (FVPT) a v § 6 pak bylo PTM prohlášeno rozpočtovou organizací, řízenou FVPT. V čele muzea měl stát

107 V této době mělo PM Praha k dispozici pouze 402,4 m² plochy. PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence 1967–1969, dislokační evidence – řešení otázky eventuální potřeby dalších prostor pro rok 1967–1968.

108 Tamtéž.

109 Projekt prostorového řešení vypracoval na základě libreta, dodaného kurátorem PM Miloslavem Martínkem, ing. arch. Josef B. Růžička za pomoci Karla Petráka. Výtvarné řešení měl na starosti ak. malíř Tomáš Vosolsobě, scénář mluveného a obrazového pásma Jiří Roubík a dr. Helena Pecharová a vlastní nahrávky technik Národního divadla Miroslav Pflug s kolektivem. Výrobu a instalaci expozice provedl podnik TRIGA. PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Informace pro s. J. Maňáka, náměstka ředitele ÚSS.

110 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), korespondence 1967–1969, výpověď vedoucího PM K. Adlera z 18. 7. 1968.

(§ 7, odst. 1) ředitel, kterého by jmenoval ministr – předseda FVPT. Tyto změny však zůstaly nerealizovány.¹¹¹

Navzdory různým potížím a nenaplněným očekáváním se intenzivně pracovalo na přípravě pobočky Poštovního muzea ve Vyšším Brodě, jejíž zpřístupnění představovalo jednoznačnou prioritu. Zatímco rekonstrukci celého areálu vyšebrodského kláštera projektoval Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, vlastní stavební úpravy prováděl Jihočeský podnik pro údržbu památek v Táboře. Práce sice probíhaly relativně rychle, ale přesto nabíraly zpoždění. Již koncem roku 1968 bylo zřejmé, že k otevření pobočky nedojde dříve než v roce 1971. I tento záměr však brzy vzal za své, jelikož se vyskytly organizační nejasnosti mezi investorem, projektantem a generálním dodavatelem. V jejich důsledku se pak zdrželo vypracování projektu interiérů, které bylo závislé na dokončení hlavních rekonstrukčních prací. Za této situace došla trpělivost dodavateli těchto interiérů a investor musel hledat nového dodavatele, což se podařilo až v prvním čtvrtletí 1970.¹¹²

V témže čase se však muzeum potýkalo ještě s jedním závažným problémem. V úterý 17. března totiž došlo v Poštovním muzeu v Praze k loupežnému přepadení, při němž byl z výstavního sálu v Holečkově ulici odcizen osmdesátiblok prvních novinových známek světa, tzv. modrých Merkurů z roku 1851. Rozsáhlé policejní vyšetřování, které se vzápětí rozběhlo, skončilo naštěstí úspěšně. Pachatelé byli dopadeni a cenný sbírkový předmět se nepoškozený vrátil již 24. července téhož roku do muzejního depozitáře.¹¹³ Hlavním organizátorem loupeže byl třicetiletý bývalý pražský taxikář Josef Wotzý, který hodlal filatelistickou raritu vyvézt do zahraničí a zpeněžit. Vlastní loupež však provedli jeho dva mladší bratři – devatenáctiletý mechanik výpočetních strojů Viktor a sedmnáctiletý učeň Ladislav. Josef Wotzý měl sjednáno se chargé d'affaires vyslanectví Řeckého království v Praze Eliasem L. Lymberopoulosem, že ho za úplatu převezme přes hranice v kufru diplomatického auta. Diplomatičtý vůz byl však na hraničním přechodu v Nové Bystřici zadržen, Josef Wotzý zatčen a při pro-

111 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), PM 247/1969, Návrh Statutu Poštovního a telekomunikačního muzea v Praze s příslušnými pobočkami.

112 PM, fond PM-dok, sign. III (PM Holečkova 1945–1988), Zpráva o činnosti Poštovního muzea za rok 1969 a přehled stávajících úkolů.

113 Filatelistická loupež století známky za 200 000 dolarů. In: Merkur, zvláštní vydání z 27. 3. 1970. Filatelistická ztráta. In: Rudé právo z 27. 3. 1970. Drahocenný „Merkur“ stále neobjeven. In: Svobodné slovo z 14. 4. 1970.

věřování osob z jeho okolí kriminalisté zjistili, že otisky pachatele loupeže v Poštovním muzeu patří jeho bratrovi. Řecký diplomat byl, jak psal dobový tisk 9. dubna, „pro hrubé porušení zákona a činnosti, která je neslučitelná s diplomatickým posláním“ prohlášen za nežádoucí osobu a vyhoštěn ze země. Osmdesátiblok kriminalisté našli v úkrytu za obrazem v pražském bytě přítelkyně Josefa Wotzýho. Soud, který proběhl ještě tentýž rok v prosinci, vyměřil pachatelům tresty odnětí svobody v délce deset, osm a tři roky nepodmíněně. Poštovnímu muzeu se díky této neblahé události dostalo dosud nebývalé publicity. O případu podrobně referovala téměř všechna média, například Svět v obrazech č. 19 z 12. 5. 1970 vyšel s titulním listem „Loupež v Poštovním muzeu“. Téma volně zpracoval Vladimír Houška v knize „Mercur nese smrt“, vydané v roce 1972 nakladatelstvím Naše vojsko, která se stala námětem filmu „Osud jménem Kamila“, natočeném režisérem Petrem Schulhoffem o dva roky později.

Osmdesátiblok modrých Merkurů byl poté na dlouhá léta uložen do trezoru a vystaven byl až na Světové výstavě poštovních známek Praga 1978. Také jeho další prezentace byla oproti minulosti velmi omezená a docházelo k ní většinou jen při světových nebo mezinárodních výstavách poštovních známek v Praze a Brně.¹¹⁴

I když případ nakonec dopadl šťastně, pro Poštovní muzeum a jeho pracovníky měla loupež neblahé důsledky. Muzejní expozice klasické známkové tvorby zůstala pro veřejnost uzavřena po dlouhých osm let, až do roku 1978, kdy se v Praze konala Světová výstava poštovních známek PRAGA 1978. Vedoucí muzea Karel Adler odešel k 31. prosinci 1970 do předčasného důchodu (zemřel 14. září 1990) a samo muzeum se načas ocitlo na okraji zájmu tehdejšího resortu spojů. Na neurčito bylo odloženo vybudování expozice poštovníctví ve Vyšším Brodě a mnoho nechybělo, aby bylo muzeum zcela zrušeno a jeho sbírky převedeny do některého z velkých státních muzeí.¹¹⁵

114 Modrý merkur opět na světě. In: Rudé právo z 28. 7. 1970. Modrý Merkur zachráněn. In: Mladá fronta z 28. 7. 1970. Hodač, Jiří: Modrý Merkur nalezen. In: Svobodné slovo z 28. 7. 1970. „Modrý Merkur“ před soudem. In: Práce z 15. 12. 1970. Dvaadvacet let za Merkura. In: Mladá fronta z 17. 12. 1970.

115 Čtvrtník, P.: Nu, a jak to tehdy bylo doopravdy? In: Mercur nese smrt (napsal Vítězslav Houška). Filatelie, s.r.o., Praha 2006, s. 51–52.

Zaměstnanci Poštovního muzea v letech 1918–1970

Jméno	Nástup	Odchod	Pracovní zařazení (bodnost)
VEDENÍ MUZEA			
Václav Dragoun	18. 12. 1918	1925	ředitel (<i>vrb. pošt. oficiál</i>)
Josef Jiří Karásek	1926	4. 2. 1933	ředitel (<i>poštovní inspektor</i>)
Alois Lustig	5. 2. 1933	květen 1945	ředitel (<i>vrb. pošt. tajemník</i>)
Václav Čuban	květen 1945	prosinec 1951	vedoucí (<i>pošt. ředitel</i>)
Karel Ujec	prosinec 1951	1952	pověřen dočasným vedením
Miroslav Hušek	1952	31. 3. 1954	pověřen dočasným vedením
Miroslav Hušek	1. 4. 1954	srpen 1964 (†)	vedoucí
Miroslava Janotová	srpen 1964	1. 4. 1965	pověřena dočasným vedením
Karel Adler	9. 4. 1965	31. 12. 1970	vedoucí
SEKRETARIÁT ŘEDITELE			
Anna Roubíčková	50. léta 20. stol.		sekretářka
ODDĚLENÍ DĚJIN POŠTY A TELEKOMUNIKACÍ			
Alois Lustig	1924	4. 2. 1933	kurátor (<i>poštovní kontrolor</i>)
Václav Běhal	1924		kurátor (<i>poštovní inspektor</i>)
Otakar Bartl	1926		kurátor (<i>kancelářský oficiant</i>)
Miloslav Martínek	1. 8. 1966	14. 12. 1970	kurátor
Pavel Čtvrtník	1. 12. 1970	9. 1. 1977	kurátor, vedoucí odd.

Jméno	Nástup	Odchod	Pracovní zařazení (hodnost)
ODDĚLENÍ DOKUMENTACE ZNÁMKOVÉ TVORBY			
Berta Vaclíková	1926	květen 1945	kurátorka (<i>poštovní asistentka</i>)
Míroslava Janotová	1958	31. 12. 1970	kurátorka, vedoucí odd.
Věra Léblová	1. 7. 1961	31. 12. 1978	kurátorka
Luisa Troničková	1. 11. 1968	listopad 1989	kurátorka
KNIHOVNA			
Jaroslav Lešetický	12. 3. 1919	1921	knihovník a archivář (<i>vrb. pošt. oficiál</i>)
Václav Volicer		1926	knihovník (<i>pošt. tajemník</i>)
ARCHIV			
Václav Schimanna	1. pol. 20. let	1. pol. 40. let	archivář (<i>kanc. oficiál</i>)
Marta Fraňková	1. pol. 30. let		asistentka (<i>kanc. oficiantka</i>)
DOZOR A OSTRAHA			
Tomáš Novák	13. 12. 1928		dozorce, pokladník (<i>pošt. podúředník v.v.</i>)
František Cafourek	13. 12. 1928	5. 7. 1932	dozorce, pokladník (<i>pošt. podúředník v.v.</i>)
Bohumír Kohout	21. 12. 1928		dozorce (<i>pošt. podúředník v.v.</i>)
Josef Jiránek	8. 1. 1929	1930	dozorce (<i>pošt. podúředník v.v.</i>)
(?) Fořtík			dozorce
Augustin Baier	1933		dozorce (<i>pošt. podúředník</i>)
Vladimír Vávra	1. 1. 1937 (?)		dozorce (<i>kancelářský oficiant</i>)
Bohumil Klindera	1933	30. 4. 1935	dozorce (<i>pošt. podúředník</i>)
František Froněk	prosinec 1934		dozorce (<i>pom. kanc. zřízencec</i>)

Jméno	Nástup	Odchod	Pracovní zařazení (hodnost)
Josef Pohnán	prosinec 1934	30. 6. 1961 50. léta	dozorce (<i>pom. zřízenec</i>)
Jaromír Bořkovec	1. 5. 1936		dozorce (<i>myč oken</i>)
František Frajer	1. 7. 1937		dozorce (<i>pom. kanc. zřízenec</i>)
Josef Šíp	1. 7. 1937		dozorce (<i>kustod</i>) (<i>pom. kanc. zřízenec</i>)
Rudolf Klement	1. 3. 1938		dozorce (<i>myč oken</i>)
Rudolf Kubát			dozorce (<i>vrch. kanc. oficiál</i>)
Stanislav Plzák			dozorce (<i>pošt. akcesista</i>)
Jindřich Novotný	1. 1. 1939		dozorce (<i>kanc. zřízenec</i>)
Josef Ludvík			dozorce (<i>kanc. zřízenec</i>)
Josef Nádeník	1. 3. 1941		dozorce (<i>myč oken</i>)
Alois Hesoun	1. 2. 1942		dozorce (<i>vrchní mechanik</i>)

KRÁTKODOBÁ A DLOUHODOBÁ VÝPOMOC

Václav Dragoun	1926	21. 10. 1930	odborný poradce, dozor (<i>důchodce</i>)
Jan Mrňák	1. 9. 1965	11. 1. 1966	brigádník v odd. ZT (<i>důchodce</i>)
Jiří Votruba	1. 2. 1968	30. 6. 1980	brigádník v odd. ZT
Vojtěch Šedivý	1968	30. 6. 1980	brigádník v odd. ZT (<i>důchodce</i>)
Josef Švehla	1. 9. 1965	31. 12. 1965	brigádník v odd. DPT (<i>student</i>)
Antonín Kříž	10. 10. 1966	15. 11. 1966	brigádník v odd. DPT
Josef Žemlička	podzim 1967		brigádník v odd. DPT
Vlastimila Loskotová	1. 2. 1969	31. 12. 1970	brigádnice v knihovně
Eduard Mikušek	1. 2. 1968	15. 12. 1968	brigádník v odd. DPT (<i>student</i>)
Václav Bartoš	1. 2. 1968	1969	brigádník v odd. DPT (<i>student</i>)
Anděla Švejdová	2. pol. 60. let		brigádnice (?) v odd.
Pavel Čtvrtník	1. 2. 1970	30. 11. 1970	brigádník v odd. DPT (<i>student</i>)

Jméno	Nástup	Odchod	Pracovní zařazení (bodnost)
NEZAŘAZENÍ			
(?) Budějická	20. léta		uklízečka
(?) Šatrová	20. léta		uklízečka
Karel Zahradník	2. pol. 40.–50. let		???
Jan Radoťinský	2. pol. 40.–50. let		???
Vojtěch Benešovsky	2. pol. 40.–50. let		???

Začlenění Poštovního muzea, Úřední knihovny a Archivu MPT do organizační struktury ministerstva dopravy, ministerstva dopravy a techniky, ministerstva pošt a ministerstva spojů v letech 1938–1971

12. 12. 1938–31. 8. 1939

PM a archiv byly součástí IV. oddělení VI. odboru ministerstva dopravy.

1. 9. 1939–15. 9. 1942

PM a archiv byly součástí I. oddělení odboru B ministerstva dopravy, které mělo na starosti všeobecné záležitosti právní, legislativní a organizační.

16. 9. 1942–9. 5. 1945

PM, archiv a knihovna byly součástí prezidia generálního ředitele pošt v rámci poštovní správy podřízené nově vytvořenému ministerstvu dopravy a techniky.

10. 5. 1945–9. 9. 1945

PM bylo součástí ministerstva pošt.

10. 9. 1945–30. 6. 1949

PM a Úřední knihovna s čítárnou byly součástí oddělení P/4 (věci informační a propagační služby), jehož přednostou byl odborový rada JUDr. Josef Kalibera a které spadalo pod prezidiální odbor ministerstva pošt.

1. 7. 1949–28. 2. 1950

PM a archiv byly součástí oddělení A/1 (poštovní), které spadalo pod odbor A (všeobecně politický) ministerstva pošt.

1. 3. 1950–14. 5. 1951

PM bylo součástí oddělení M/1 (pošta), které spadalo pod odbor M (záležitosti všeobecně správní) ministerstva pošt.

15. 5. 1951–28. 2. 1957

PM bylo součástí oddělení M/1 (plán a organizace) ministerstva pošt (od 12.12. 1954 ministerstva spojů), jehož přednostou byl František Bareš. Toto oddělení spadalo pod odbor M (všeobecný), vedený odborovým přednostou JUDr. Jaroslavem Reimoserem. Péče o sbírky však náležela pod odbor P (poštovní), vedeným vrchním odborovým radou Miroslavem Soukupem. Oddělení P/1 (pošta), jež vedl vrchní účetní tajemník Josef Stehlík, mělo na starosti poštovní sbírky, oddělení P/2 (telekomunikace), jež vedl vrchní technický rada ing. Jan Rádl, mělo na starosti technické sbírky a referát Zn (známkový), jež vedl vrchní účetní tajemník Jaroslav Zavřel, poštovní ceniny.

1. 3. 1957–31.5. 1959

PM bylo po personální, hmotné a mzdové stránce zařazeno pod Výzkumný ústav spojů Praha. Po stránce metodického řízení však příslušelo pod náměstka ministerstva spojů pro provoz Juraje Maňáka, respektive jemu podřízený referát poštovních cenin.

1. 6. 1959–31. 12. 1960

PM spadalo pod náměstka ministerstva spojů pro provoz Juraje Maňáka, respektive jemu podřízené Ediční a propagační středisko spojů, které vedl Jaroslav Zavřel.

1. 1. 1961–30. 6. 1964

PM bylo podřízeno Městské správě spojů, které vedl ředitel Kašpar.

1. 7. 1964–31. 12. 1969

PM a správa jeho majetku byly podřízeny Ústřední správě spojů, jejímž ředitelem byl ing. Miloslav Laipert a po něm Karel Hoffmann. Pracovníci muzea náleželi do evidenčního stavu Městské poštovní správy (dříve Městské správy spojů) Praha.

1. 1. 1970–31. 3. 1971

PM bylo podřízeno Federálnímu výboru pro pošty a telekomunikace, resp. ministerstvu pošt a telekomunikací.

Návštěvnost v Poštovním muzeu v letech 1961–1965¹

Rok	Platící návštěvníci	Neplatící návštěvníci	Studenti a žáci v rámci výuky	Celkem za rok
1961	84	53	43	200
1962	41	35	26	102
1963	84	107	43	234
1964	214	288	141	643
1965 (k 30. VI.)	63	0	62	125
Celkem za r. 1961–65	486	483	315	1304

¹ PM, podsb. PM-dok, sign. III, Záznam o prověře u Poštovního muzea ze 7. 12. 1965.

Poštovní muzeum v letech (1939–1970)

- 1944, 1. 9. uzavření PM pro veřejnost
- 1945, květen vedoucím PM se stal vrchní poštovní tajemník Václav Čuban
- 1947, 19. 5. veřejnosti zpřístupněna omezená expozice PM ve dvou sálech (sbírka dopravních prostředků a různé listinné doklady a předměty z dějin poštovníctví)
- 1948, červen u příležitosti XI. všesokolského sletu v PM dočasně obnovena expozice telekomunikačních přístrojů a otevřena expozice československých známek a dopisnic
- 1950, 20. 1. PM se stalo členem Svazu českých muzeí
- 1950, 24. 3. na základě rozhodnutí Národní kulturní komise ze 4. 3. 1950 převzali zástupci ministerstva pošt od Fondu národní obnovy konfiskáty poštovních známek a dalšího filatelistického materiálu
- 1950, 28. 10.–5. 11. na Celostátní výstavě poštovních známek Praha 1950 poprvé představena budoucí podoba filatelistické expozice PM
- 1951, prosinec Miroslav Hušek prozatímně pověřen vedením PM
- 1952 vydán Organizační řád PM v Praze
- 1953, 22. 12. znovuotevření známkové expozice v bývalém klášteře sv. Gabriela
- 1954, 1. 4. Miroslav Hušek jmenován vedoucím PM
- 1955, 28. 10. vydán příkaz ministerstva spojů, který nařizoval předání sbírkových předmětů technické povahy z PM do Národního technického muzea v Praze
- 1956, listopad Státní ústřední archiv v Praze převzal na základě vyhlášky č. 153/1956 spisy tzv. Poštovního archivu při PM

- 1962 v bývalém klášteře sv. Gabriela zůstal veřejnosti přístupný pouze jediný výstavní sál věnovaný filatelii a knihovna
- 1962 – 1965 přípravné a posléze nerealizované práce na umístění stálé expozice PM na zámku Hrádek u Nechanic v okrese Hradec Králové
- 1964, srpen zemřel vedoucí Poštovního muzea Miroslav Hušek
Miroslava Janotová prozatímně pověřena vedením PM
- 1965 první jednání o získání části objektu bývalého cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě pro pobočku PM
- 1965, 1. 4. Karel Adler se stal vedoucím PM
- 1966, 1. 8. nastoupil archivář Miloslav Martínek, první kurátor s odborným vysokoškolským vzděláním
vytvoření odborného pracoviště muzea, zabývajících se poštovní historií
- 1966–1976 budování pobočky PM ve Vyšším Brodě
- 1968, 4. 6. slavnostně otevřen nově upravený výstavní sál v PM v Praze
- 1969, 23.–28. 6. Karel Adler se zúčastnil mezinárodní konference IATM (International Association of Transport Museum) v Budapešti
- 1969 PM přijato za člena Mezinárodního sdružení dopravních muzeí (International Association of Transport Museums – IATM) při Mezinárodní radě muzeí (International Council of Museums – ICOM)
- 1970, 17. 3. z expozice filatelie v bývalém klášteře beuronských benediktinek byl odcizen osmdesátiblok prvních novinových známek světa, tzv. modrých Merkurů, což způsobilo uzavření expozice

Seznam zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AHMP	Archiv hlavního města Prahy
c.d.	citované dílo
FNO	Fond národní obnovy
FVPT	Federální výbor pro pošty a telekomunikace
inv. č.	inventurní číslo
k.	karton
kanc.	Kancelářský
KSČ	Komunistická strana Československa
MP	ministerstvo pošt
MPS	Městská poštovní správa
MPT	ministerstvo pošt a telegrafů
MS	ministerstvo spojů
MV	ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv (dříve Státní ústřední archiv – SÚA)
NTM	Národní technické muzeum
odd.	oddělení
ONV	okresní národní výbor
PM	Poštovní muzeum
PM – dok.	Poštovní muzeum – dokumentace
pošt.	poštovní
PŘ Praha	Policejní ředitelství Praha
p.ú.	poštovní úřad
podsb.	podsbírka
ONV	okresní národní výbor

PTM	Poštovní a telekomunikační muzeum
PVV	pražské vzorkové veletrhy
ROH	Revoluční odborové hnutí
ŘP	Ředitelství pošt
ŘPT	Ředitelství pošt a telegrafů
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
srv.	srovnej
SÚA	Státní ústřední archiv
TÚS	Technická ústředna spojů
UPU	Union postale universelle, The Universal Postal Union (Světová poštovní unie)
ÚNV	ústřední národní výbor
ÚSS	Ústřední správa spojů
VAKUS	Výpočetní a kontrolní ústředna spojů
vrch.	vrchní
VÚS	Výzkumný ústav spojů

POSTMUSEUM UND SEINE SAMMEL-TÄTIGKEIT IN DEN JAHREN 1939–1970

Diese Studie folgt einer vorherige Studie (publiziert im Jahre 2008), die der Geschichte des Postmuseums in Prag in der Zeitperiode 1918–1938 gewidmet wurde.

Die erfolgreiche Entwicklung des Postmuseums (errichtet 1918) wurde durch die Besetzung der böhmischen Länder im März 1939 unterbrochen. Aus einer einzigartigen Institution ist in kurzer Zeit ein Instrument der deutschen Propaganda geworden. Das Museum wurde zur Zusammenarbeit mit der Reichspost in Berlin und seiner Wiener Zweigstelle und zur Präsentation der Reichs- und Protektoratsbriefmarken gezwungen. Am 1. September 1944 wurde das Museum geschlossen. Zur Wiedereröffnung kam es erst nach dem Krieg im Jahre 1945, unter ganz anderen Bedingungen und mit anderem Personal.

Eine reduzierte Ausstellung wurde erst im Jahre 1947 eröffnet. Bemühung um ein modernes Spezialmuseum wurde in der Nachkriegszeit nur auf die Bildung einer Ausstellungskollektion der tschechoslowakischen und europäischen Briefmarken begrenzt. Während die Briefmarkensammlung des Museums gewachsen ist (vorallem um Konfiskate), wurden andere Sammlungen (zur Geschichte der Post und Telekommunikationen) nicht ergänzt. Für die Öffentlichkeit wurde eine neu installierte dauerhafte Ausstellung im Jahre 1953 eröffnet.

Im Hinblick darauf, dass die Mitarbeiter des Museums ihre Aufmerksamkeit vor allem der Briefmarkensammlung gewidmet haben, wurde eine systematische Arbeit des Museums im Fach Post-, Telekommunikation- und Rundfunkkommunikationgeschichte nicht erneuert. Die Ausstellungssäle wurden geschlossen, die Musealstücke provisorisch aufbewahrt und manche sogar verloren.

Eine neue Periode in der Geschichte des Museums kam in der zweiten Hälfte der 1960er Jahre. Im Jahre 1966 wurde eine neue Arbeitsstelle für die Dokumentation der Postgeschichte geschaffen und das historische Material endlich sortiert und beschrieben. Gleichzeitig ist es gelungen, das Objekt der ehemaligen Zisterzienserabtei in Vyšší Brod (Hohenfurt) in Südböhmen zu erwerben. Die Zeit der Normalisierung in den 1970er Jahren und ab 1980 hat eine völlige Erneuerung und Wiedergeburt des Museums ergeben.

POSTAL MUSEUM AND ITS COLLECTION ACTIVITIES IN 1939–1970

The article analyzes history of the Postal Museum in Prague in 1939–1970 and follows previous article from 2008. The author notes above all changes in the concept of museum as an instrument of Nazi propaganda during the occupation, its closing in 1944, its reduced restoration in 1945 focusing exclusively on philately and a new period in 1960s, when the museum was restored as a scientific center for postal history.

Obrazová příloha

1. Václav Cuban,
vedoucím PM 1945–51

1. Miroslav Hušek,
vedoucím PM 1952–64

(obr. 1–4 – Národní archiv,
fond Policejní ředitelství Praha)

(obr. 5 – Poštovní muzeum,
pods. Poštovní muzeum - dok.)

1. Alois Lustig,
ředitelem PM 1933–45

1. Karel Ujec,
vedoucím PM 1951–52

1. Karel Adler,
vedoucím PM 1965–70